

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА

Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Роль міжнародних організацій у сфері охорони довкілля»

«The Role of International Organizations in the Field of Environmental
Protection»

Виконав: здобувач денної форми навчання

спеціальності 081 Право

Освітня програма Право

Горбунов Микита Юрійович

Керівник: к.ю.н., доц. Толкаченко О.В. _____

Рецензент: к.ю.н., доц. Масін В.М.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 2025 р.

В.о. завідувача кафедри
_____ Віктор МАСІН
(підпис) (прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 6
протокол № _____ від _____ 2025 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/бали)

Голова ЕК
_____ Олена МИКОЛЕНКО
(підпис) (прізвище, ім'я)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРЯМОВАНOSTI.....	7
1.1. Універсальні міжнародні міжурядові організації як суб'єкти міжнародного екологічного права.....	7
1.2. ЮНЕП як основний орган ООН у галузі навколишнього середовища: правосуб'єктність, функції та повноваження.....	24
1.3. Природоохоронна діяльність міжнародних організацій регіонального рівня.....	32
Висновки до Розділу I.....	44
РОЗДІЛ II. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРЯМОВАНOSTI.....	48
2.1. Формування права на участь громадськості в охороні навколишнього середовища	48
2.2. Роль міжнародних неурядових організацій у збереженні і..... охороні навколишнього середовища.....	56
Висновки до Розділу II.....	67
РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИРОДООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	69
Висновки до Розділу III.....	77
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Наростання екологічної напруженості, усвідомлення загрози подальшого розвитку фронтальної економіки змусило багато країн враховувати екологічний чинник. У зв'язку з цим виникла концепція, яку називають зараз концепцією сталого розвитку. Очевидною реакцією на зростання екологічної загрози стало створення більш ніж в ста країнах державних структур, пов'язаних з охороною навколишнього середовища та на міждержавному рівні - міжнародних природоохоронних організацій.

З 70-х р. почалося активне міжнародне співробітництво. Було прийнято сотні багатосторонніх та двосторонніх договорів, що регулюють та регламентують природоохоронні відносини у міжнародних масштабах.

Співпраця між країнами в галузі охорони природи на сьогоднішній день здійснюється через велику кількість організацій таких, як Європейський економічний союз (ЄЕС), Генеральна Асамблея Організація Об'єднаних Націй, Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) тощо. До головних напрямів діяльності ЮНЕП відносяться екологічні проблеми населених пунктів, проблеми здоров'я та добробуту людини, охорона екологічних систем і боротьба з опустелюванням, екологічна освіта та доступ до екологічної інформації, захист Світового океану від забруднення тощо.

Тобто, на даний час ми всі розуміємо, що однією з головних форм співпраці в зазначеній галузі є створення міжнародних міжурядових і неурядових організацій, які здатні координувати спільні зусилля з охорони навколишнього природного середовища.

Екологічні виклики не можуть бути подолані зусиллями однієї держави чи декількох країн. Для досягнення позитивного результату необхідні скоординовані та рішучі дії всіх світових держав та міжнародна співпраця.

Дана робота має на меті висвітлити діяльність міжнародних урядових і неурядових природоохоронних організацій, їх завдання, функції,

повноваження. В даний час, ці об'єднання можуть істотно впливати на різних суб'єктів у питаннях, пов'язаних з навколишнім середовищем. Вирішення важливих питань, які мають будь-який зв'язок із проблемами в галузі екології, сьогодні рідко обходяться без участі тих чи інших організацій екологічного спрямування. Проте існують проблемні питання щодо цілей, напрямків їх діяльності, джерел фінансування, а також їх повноважень. Ефективна взаємодія між природоохоронними структурами та інститутами державної влади забезпечується наявністю належної нормативно-правової бази. Саме ця база формує принципові засади співробітництва, а також встановлює конкретні шляхи їх реалізації. Ці та інші чинники вказують на актуальність магістерського дослідження.

Теоретичною основою даної роботи виступають теоретичні розробки та праці учених-правознавців: В.І. Андрейцева, О.П. Гетьмана, Н.Р. Малишевої, Ю.С. Шемшученко, Bartley D.M., Harvey H., Pullin R.S., Razzaque J., Richardson V.J., Ryan D.E.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у вивченні питань, пов'язаних з правосуб'єктністю міжнародних міжурядових і неурядових організацій, відсутністю єдиного міжнародного механізму управління в екологічній сфері, правовою характеристикою природоохоронних організацій.

Були визначені наступні **задачі дослідження**:

- дослідити особливості правосуб'єктності міжнародних міжурядових організацій;
- проаналізувати функції та повноваження зазначених організацій і зробити висновки щодо здійснення їх діяльності;
- дослідити структуру і формування основних напрямків діяльності ЮНЕП;
- проаналізувати завдання і діяльність міжнародних організацій регіонального рівня;
- дослідити і дати визначення міжнародній неурядовій природоохоронній організації;

- дослідити повноваження і компетенцію МСОП, як міжнародної неурядової природоохоронної організації, як такої, яка активно впливає на нормотворчу діяльність у галузі міжнародного та національного екологічного права;

- проаналізувати правовий статус міжнародних неурядових організацій;

- дослідити діяльність природоохоронних організацій в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері діяльності міжнародних організацій природоохоронної спрямованості.

Предметом дослідження виступають норми національного і міжнародного права, доктринальні підходи, покладені в основу аналізу правосуб'єктності міжнародних організацій.

Методи дослідження. Методологічною основою дипломної роботи стали загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Дослідження за темою магістерської роботи було проведено за допомогою різноманітних методів для вивчення соціальних, екологічних і юридичних чинників. За допомогою методу аналізу вивчається наукові роботи вчених-юристів, аналізуються міжнародні договори і конвенції щодо теми магістерської роботи. Метод синтезу допоміг виокремити особливості правосуб'єктності міжнародних організацій природоохоронної спрямованості, встановити їх функції і повноваження. Історико-правовий метод використовувався для здійснення ретроспективного огляду правового закріплення і розвитку участі громадськості, в тому числі і громадських організацій, в сфері охорони навколишнього середовища. Формально-юридичний метод сприяв розробленню пропозицій щодо вдосконалення міжнародно-правових актів в межах досліджуваної теми.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що кваліфікаційна робота є комплексним дослідженням щодо ролі міжнародних

природоохоронних організацій у охороні навколишнього середовища, за результатами якого було сформульовано ряд наукових положень і висновків.

Зокрема, до них відносяться такі:

- отримали подальший розвиток положення про те, що правовий статус ЮНЕП характеризується юридичною несамостійністю та обмеженою правосуб'єктністю, а відсутність у цього органу права на самостійне укладання міжнародних договорів та застосування санкційних механізмів до суб'єктів міжнародного права демонструє необхідність посилення її позицій як центрального координуючого інституту ООН у сфері природоохоронного співробітництва.

- удосконалено положення щодо пропозиції про трансформацію ЮНЕП у повноцінну міжнародну організацію, засновану на міжнародному договорі, з адекватним фінансовим та організаційним забезпеченням (секретаріат, ієрархічна система органів). Це наділило б її правом приймати для держав обов'язкові рішення прямої дії, за аналогією з повноваженнями Ради Безпеки ООН щодо підтримки міжнародного миру та безпеки (відповідно до гол. VI та VII Статуту).

I. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

1.1. Універсальні міжнародні міжурядові організації як суб'єкти міжнародного екологічного права

Традиційно, як в міжнародному, так і в міжнародному екологічному праві суб'єктами виступають: 1) держави; 2) нації та народи, які ведуть боротьбу за свою державну незалежність; 3) міжнародні міжурядові організації.

У міжнародному екологічному праві держави займають центральне місце. Нації та народи набувають цього статусу лише у процесі формування власної державності. Міжнародні міжурядові організації є похідними суб'єктами, чий повноваження (правосуб'єктність) делеговані їм державами-засновницями через міжнародні договори. Відповідно, їхня діяльність суворо обмежена тими конкретними питаннями, які зазначені в цих установчих документах.

Належне визначення суб'єктів міжнародного екологічного права має принципове значення. Тому, що іноді можна зустріти твердження про те, що «міжнародне екологічне право регулює взаємини людства з навколишнім природним середовищем». Але це хибне твердження, тому слід погодитися з положенням, яке закріплене в «проекті Міжнародного пакту з навколишнього середовища та розвитку» [1] про те, що «статут ООН регулює відносини між державами. І що загальна декларація прав людини має застосування щодо відносин між державою та індивідом та настав час створити документ, який регулюватиме відносини між людством і природою» [1].

У цьому випадку мова йде не про міждержавні відносини щодо захисту та використання природних ресурсів, а про формування певних неюридичних соціоприродних «правовідносин». Незважаючи на розуміння причин цих

висловлювань, не можна не погодитися з тим, що природа як така неспроможна виступати суб'єктом правовідносин.

За оцінками фахівців, на сьогоднішній день у світі діє понад 70 міжнародних організацій, які опікується екологічними проблемами, але їх діяльність є розрізненою та неузгодженою. У тій чи іншій мірі до міжнародного співробітництва щодо охорони довкілля долучається більшість спеціалізованих установ ООН: Генеральна Асамблея ООН, Економічна та Соціальна Рада ООН (ЕКОСОП), Комісія Міжнародного Права (КМП), Міжнародна морська організація (ІМО), Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Всесвітня метеорологічна організація (ВМО), Міжнародне агентство з атомної енергії тощо. До структури ООН входять: Програма ООН з довкілля (ЮНЕП), Комісія зі сталого розвитку (КСР), які також здійснюють природоохоронну діяльність. До міжнародного екологічного управління залучаються і секретаріати різних міжнародних екологічних угод.

З одного боку, широкий спектр та значна кількість міжнародних організацій є прямим наслідком того, що екологічна проблематика за своєю природою пронизує всі напрями діяльності людини (транспорт, будівництво, агросектор тощо). З іншого боку, відсутність єдиного міжнародного механізму управління в екологічній сфері породжує безліч проблем і часткове дублювання управлінських повноважень.

Вперше ідея створення єдиної інституційної бази для міжнародної співпраці у сфері охорони природи була висунута ще на зламі 60-х та 70-х років ХХ століття. Обговорення питань, пов'язаних зі «статусом та функціями передбачуваного міжнародного органу (або організації), почалося відразу після ухвалення Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 2398 (XXIII) від 3 грудня 1968 р.» [2], в якій містилося «рішення про скликання в 1972 р. Стокгольмської конференції з проблем навколишнього середовища» [2]. Хоча висловлювалися різні точки зору на характер та юридичний статус майбутньої

структури, жодна з пропозицій не передбачала створення нової спеціалізованої установи в системі ООН, сфера діяльності якої обмежувалася б виключно охороною природи та природокористуванням. З одного боку подібний підхід був зумовлений негативною оцінкою роботи спеціалізованих установ ООН загалом. Крім того, висловлювалася значна недовіра до їхньої потенційної спроможності результативно вирішувати екологічні питання на рівні усєї планети. З іншого боку, чинні спеціалізовані установи ООН (як-от ІМО, ВООЗ, ІКАО, ФАО) відповідно до своїх статутів уже активно займаються проблемами довкілля. Отже, створення нової міжнародної організації з аналогічним статусом не лише поставить її в один ряд з ними, але й не надасть їй переваги для забезпечення вищого ступеня координації між державами в екологічній сфері. Але існувала ще одна думка щодо цього: на той час були відсутні будь-які об'єктивні передумови до створення універсальної міжнародної екологічної організації, оскільки роздуми про екологічну небезпеку мають гіперболізований характер, та існуючі проблеми цілком можна вирішити за допомогою регіональних структур.

Ідея створення нової комісії з питань навколишнього середовища в структурі Економічної та Соціальної Ради ООН (ЕКОСОР) була широко підтримана науковцями та урядами. Головний наголос при цьому робився на значних повноваженнях ЕКОСОР, які за Статутом ООН охоплюють і сферу екології. Опоненти такого підходу зазначали, що в межах ЕКОСОР уже діють сім комісій, і створення додаткової принизить важливість взаємодії держав у сфері екології. На їхнє переконання, ЕКОСОР взагалі не здатна формувати політику в будь-якій галузі й сприймається, особливо країнами, що розвиваються, як орган, який відстоює інтереси лише промислово розвинених держав. Крім того, вони висловлювали занепокоєння, що комплектування штату співробітників ЕКОСОР силами Департаменту ООН з економічних та соціальних питань нівелює можливість формування окремого, незалежного персоналу, призначеного для сприяння розв'язанню екологічних проблем.

Натомість була висунута пропозиція створити спеціальний комітет

Генеральної Асамблеї ООН або спеціальний підрозділ в рамках Секретаріату ООН.

Зрештою, були представлені проекти щодо створення спеціальної міжнародної організації, яка б діяла поза системою ООН, мала б обмежене коло членів та була наділена контрольними і примусовими функціями.

У результаті перевагу віддали ООН як організації, наділеній її державами-членами практично універсальною міжнародною правосуб'єктністю. У її складі на підставі ст. 22 Статуту «було засновано Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) зі статусом допоміжного органу Генеральної Асамблеї» [8]. Аналіз здійснення діяльності цієї організації буде представлено нижче.

Отже центральне місце в системі універсальних міжнародних міждержавних організацій займає Генеральна Асамблея, яка має повноваження обговорювати усі питання, у тому числі щодо охорони навколишнього середовища. Саме Генеральна Асамблея ООН є ідеальним майданчиком для формування спільних політичних рішень, спрямованих на подолання глобальних викликів у сфері екології і це знаходить відображення у прийнятих Резолюціях. Наприклад, таких як: «Міжнародна відповідальність держав щодо навколишнього середовища» [3], «Про історичну відповідальність держав за збереження природи Землі для нинішнього та майбутніх поколінь» [4], «Охорона глобального клімату на користь нинішнього та майбутніх поколінь людства» [5] та ін. При Генеральній Асамблеї діють різні комітети, в тому числі і Комісія міжнародного права, яка сприяє здійсненню кодифікації та прогресивному розвитку міжнародного права, зокрема з охорони навколишнього середовища. Проблематика щодо охорони довкілля розглядалася КМП у контексті міжнародно-правової відповідальності — як за протиправні дії, так і за шкоду, заподіяну діяльністю, дозволеною міжнародним правом. Комісією було підготовлено «Проекти статей про запобігання транскордонним збиткам від небезпечних видів діяльності» [6] та «Проект принципів розподілу збитків у разі транскордонної шкоди, що

виникає внаслідок небезпечної діяльності» [7]. Комісія також розробила «Проекти статей про право несудноплавного використання міжнародних водотоків та коментарі до них, а також резолюція про транскордонні замкнуті підземні води» [8]. У 2002 р. до проєкту було включено тему «Розділені природні ресурси», за якою Комісія зосереджувалася також на питаннях, «пов'язаних з водними ресурсами, особливо замкнутих ґрунтових водах, а також єдиних геологічних структурах, включаючи поклади нафти та газу» [7]. В 2008 р. КМП представила Генеральній Асамблеї доповідь, в якій були представлені проекти статей з права транскордонних водоносних горизонтів.

Має певні повноваження в сфері міжнародної природоохоронної діяльності і Комісія зі сталого розвитку, яка безпосередньо представляє доповідь функціональної комісії щодо своєї діяльності. Її склад представлений 53 членами, які обираються ЕКОСОП за географічними показниками. Ключовим форматом функціонування Комісії слугують щорічні сесії, які проводяться з 1993 року. У контексті міжвідомчої взаємодії Комісія здійснює співробітництво з Генеральною Асамблеєю ООН. Ця взаємодія реалізується через передачу рекомендацій, адресованих Генеральній Асамблеї через ЕКОСОП, які формуються на підставі всебічного аналізу імплементацій положень «Порядку денного на ХХІ століття».

Так, згідно з рекомендаціями Генеральної Асамблеї, Комісія, виконуючи інші завдання:

а) «стежить за прогресом у здійсненні Порядку денного на ХХІ століття та діяльністю, пов'язаною з урахуванням цілей охорони навколишнього середовища та розвитку. в рамках усієї системи ООН, на основі аналізу та оцінки доповідей усіх відповідних органів та організацій системи ООН;

б) розглядає інформацію, яку надають уряди, наприклад, у формі періодичних повідомлень або національних доповідей про заходи щодо здійснення Порядку денного на ХХІ століття;

в) оцінює прогрес у справі виконання зобов'язань, викладених на порядку денному на ХХІ століття;

г) регулярно проводить огляд та оцінку в галузі досягнення цільового показника ООН для офіційної допомоги з метою розвитку, що становить 0,7% валового національного продукту розвинених країн;

д) регулярно аналізує адекватність фінансових коштів та механізмів;

є) отримує та аналізує відповідну інформацію, що надходить від компетентних неурядових організацій, включаючи науковий та приватний сектори, у контексті загального здійснення Порядку денного на XXI століття;

ж) розширює діалог у рамках ООН з неурядовими організаціями та незалежним сектором, а також з іншими установами поза межами системи ООН» [8].

Ключова функція Комісії полягає у забезпеченні ефективної імплементації положень фінальних документів, ухвалених на Конференції в Ріо-де-Жанейро, зокрема «Порядку денного на XXI століття». Така позиція зумовлена об'єктивною потребою у зміцненні міжнародної співпраці та оптимізації механізмів прийняття рішень щодо інтеграції екологічних аспектів та питань сталого розвитку. Крім того, Комісія проводить систематичний аналіз прогресу реалізації Порядку денного на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Цей орган також систематизує інформацію щодо виконання документів, прийнятих на всесвітніх конференціях з навколишнього середовища, а також забезпечувати діалог різних суб'єктів.

Але будучи функціональною комісією ЕКОСОП, вона не має жодних механізмів для забезпечення імплементації своїх рішень.

Комісія демонструє готовність до діалогу щодо екологічних питань, розширюючи обговорення за межі системи ООН до інших міжурядових та неурядових організацій. Хоча Комісія успішно функціонує як майданчик для взаємодії та обміну ідеями, її ефективність значно нижча з огляду застосування комплексного підходу для вирішення питань охорони довкілля та сталого розвитку.

Пріоритетним напрямком діяльності Міжнародної морської організації (ІМО), що утворена з метою координації міждержавних зусиль у сфері

судноплавства, залишається забезпечення захисту морського середовища. У 1948 р. було схвалено Конвенцію, яка фактично стала Статутом ІМО. До структури ІМО входить Асамблея, Рада, Комітет з безпеки на морі, Юридичний комітет, Комітет з технічного співробітництва, Підкомітет зі спрощення формальностей у морському судноплавстві, Комітет захисту морського середовища. Керівний орган складається з 40 членів.

Компетенція Комітету захисту морського середовища поширюється на розгляд будь-яких питань, що належать до сфери відповідальності Організації та стосуються превентивних заходів і контролю над забрудненням, спричиненим суднами.

Забруднення Світового океану нафтопродуктами та іншими речовинами є прямим наслідком інтенсифікації його використання. Охорона морського середовища реалізується шляхом підвищення безпеки мореплавства, що становить ключову управлінську функцію ІМО. Діяльність ІМО охоплює розробку стандартів безпеки (зокрема для перевезення небезпечних вантажів) та забезпечення їхнього обов'язкового застосування державами прапора.

Пріоритетні завдання Міжнародної морської організації (ІМО) охоплюють посилення регулятивної діяльності щодо експлуатації суден, яка може спричинити негативний вплив на довкілля. Також важливим є розвиток ефективних механізмів відповідальності у випадку морських інцидентів з метою мінімізації їхніх негативних екологічних наслідків.

Напрямами діяльності ІМО, які направлені на сталий розвиток, є:

- 1) «необхідність діяти на випередження у визначенні всіх ризиків, пов'язаних із судновою діяльністю, яка може шкідливо впливати на навколишнє середовище» [9];
- 2) «розробка внесків у міжнародні зусилля щодо зменшення забруднення з атмосфери та глобального потепління» [9];
- 3) «розвиток ефективних заходів у разі аварії суден з метою пом'якшення їхнього впливу на навколишнє середовище» [9];
- 4) «проекування нових суден максимально відповідними екологічним

вимогам, маючи на увазі всі періоди життя нових суден» [9].

Протягом останніх років сфера діяльності Міжнародної морської організації (ІМО) у сфері охорони довкілля характеризується надзвичайно широким спектром проблематики: від запровадження обов'язкових вимог щодо подвійного корпусу для нафтових танкерів до регулювання проблеми інвазійних водних організмів. Ці організми, транспортовані баластними водами та інтродуковані у невласиві їм локальні екосистеми, здатні порушувати їхній природний баланс, спричиняючи значні екологічні та економічні збитки.

Спільними зусиллями ІМО в рамках її Програми управління водним баластом, а також Глобального екологічного фонду (ГЕФ) та ПРООН, розробляються спільні комплексні заходи. Їхня мета полягає у скороченні масштабів транскордонного перенесення шкідливих водних та патогенних організмів у суднових баластових водах, що відповідає стратегічним завданням ІМО щодо контролю та управління водним баластом суден.

Продовольчу та сільськогосподарську організацію (ФАО) було створено у 1945 р. Вона є спеціалізованою установою ООН. Юрисдикція ФАО дозволяла організації забезпечувати майданчик для розгляду та обговорення стратегічних аспектів сільськогосподарської політики. За статутом ФАО термін «сільське господарство» включає «рибальство, морські продукти, ліс та первинні лісові продукти» [10, ст. 1]. Цілями ФАО є «поліпшення харчування і підвищення життєвого рівня народів; підвищення продуктивності сільського господарства і покращення системи розподілу продовольства та продукції сільського господарства; поліпшення умов життя сільського населення і сприяння світовому економічному зростанню» [10].

Вищим директивним органом ФАО визнається Конференція, компетенція якої охоплює окреслення ключових принципів і векторів діяльності, систематичний аналіз продовольчої ситуації та становища в аграрному секторі, формування рекомендацій щодо національних та міжнародних ініціатив у межах мандату Організації, а також фінансове

затвердження. Виконавчі функції покладені на Раду, яка має 49 членів.

Питання продовольчої безпеки та безпеки продуктів харчування становлять пріоритетну сферу діяльності Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН. У 1963 р. ФАО спільно з ВООЗ було утворено Комісію Codex Alimentarius, яка розробляє стандарти якості харчування, в тому числі і на національному рівні. Стратегія ФАО на 2015 – 2030 рр. передбачає реалізацію низки багатовекторних стратегій для забезпечення глобальної продовольчої безпеки, у тому числі охорону та раціональне використання земельних, водних, рибних, лісових, генетичних та інших природних ресурсів.

На сучасному етапі Продовольча та сільськогосподарська організація ООН акцентує увагу на забезпеченні сталого розвитку в аграрному секторі, а також у сфері управління лісовими та морськими ресурсами. У процесі відповідального управління природними ресурсами ФАО стикнулася з імперативом необхідності їхньої охорони (як-от Кодекс ведення відповідального рибальства), що зрештою вимагало створення відповідного інституційного механізму. В результаті було започатковано новий Департамент з управління природними ресурсами та довкіллям, який був покликаний стати провідною управлінською структурою у таких критичних галузях, як біоенергетика, кліматичні зміни, водні та земельні ресурси, біорізноманіття для сільського господарства та вирішення продовольчих проблем.

Міжнародні інструменти використовуються для забезпечення управління, необхідного для практичної реалізації принципу превентивності стосовно нових або маловивчених екологічних загроз. Спеціальна Комісія ФАО з 2006 р. вивчає питання «про рибні генетичні ресурси, проводячи огляд їх стану та динаміки в морському промисловому рибальстві, глибоководних акваторіях та аквакультури» [11]. Стратегічні пріоритети ФАО включають збереження рослинних та тваринних біологічних видів шляхом їхнього консерваційного депонування у генетичних банках. Ключовим регулятивним

інструментом є Міжнародний договір ФАО (набув чинності у 2004 р.), який забезпечує межі управління, охорони та використання рослинних генетичних ресурсів, сприяючи майбутній продовольчій безпеці та стійкості агровиробництва. Разом з цим, суттєве значення зберігає збереження біорізноманіття культивованих та диких видів у природних екосистемах, що є умовою для їхньої природної адаптації до середовища, яке постійно змінюється, та підтримання еволюційних процесів.

Пріоритетним завданням у довгостроковій стратегії Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) є забезпечення якості навколишнього середовища. ВМО досягає цієї мети шляхом науково-доказового моніторингу та досліджень, спрямованих на превенцію деградації атмосфери та морського середовища, а також через розбудову глобальної мережі для ефективного попередження загрозливих екологічних катастроф.

Всесвітній метеорологічний конгрес є верховним органом, відповідальним за визначення стратегії, регулювання членства, ухвалення нормативної бази та фінансове затвердження. Виконавча рада (склад: 37 директорів національних служб) виконує функцію виконавчого механізму, координуючи програми, забезпечуючи виконання рішень Конгресу та опрацьовуючи рекомендації регіональних і технічних структур.

ВМО розробила Об'єднану Глобальну систему спостереження (ГСН), яка складається з багатокомпонентних мереж, розташованих у космосі, атмосфері, наземному та морському середовищах. Організація є визнаним постачальником найбільш вичерпної науково-дослідної інформації, заснованої на неперервних системних спостереженнях. Ці дані активно використовуються суб'єктами міжнародної спільноти для аналізу та реагування на різноманітні екологічні виклики.

Функціональні обов'язки ВМО включають підготовку звітів про глобальну кліматичну систему та атмосферний стан, а також надання прямої підтримки численним багатостороннім угодам з охорони навколишнього середовища, наприклад, Рамковій конвенції про зміну клімату (1992 р.).

Організація ініціює та керує озоновими дослідженнями з метою реалізації зобов'язань Віденської конвенції (1985 р.) і бере активну участь у роботі допоміжних структур, створених для забезпечення виконання міжнародних конвенцій. ВМО підтримує міжнародне екологічне управління в рамках ООН, фокусуючись на генерації даних та їхньому аналізі в контексті трьох основних глобальних тем: погода, клімат та вода.

ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), будучи спеціалізованою установою, також відіграє помітну роль в управлінні у сфері охорони навколишнього середовища. Статут цієї Організації схвалено на конференції міністрів освіти в 1945 р. (набув чинності 4 листопада 1946 р.). Керівними органами ЮНЕСКО є Генеральна конференція, Виконавча рада, до якої входять 58 членів. Генеральна конференція визначає загальну лінію діяльності Організації, приймає її програму розвитку та затверджує бюджет, обирає членів Виконавчої ради та призначає Генерального директора. До структури постійних органів ЮНЕСКО також належить Секретаріат.

Одним із головних напрямів у роботі ЮНЕСКО є напрям «Наука на службі розвитку», в рамках якого реалізуються такі програми: «людина та біосфера; програма міжурядової океанографічної комісії; програма міжнародної гідрологічної та міжнародної геологічної кореляції» [11]. Ключовим моментом програм, що розробляються ЮНЕСКО, залишається домінуюча тенденція до посилення ролі природничих наук у контексті сталого розвитку. Основна увага приділяється «створенню потенціалу у таких галузях, як охорона всесвітньої природної спадщини; стійке використання природних ресурсів, включаючи водні ресурси; управління довкіллям; вплив кліматичних змін та відновлювані джерела енергії» [11]. ЮНЕСКО наділена мандатом для розробки конвенцій, які встановлюють права та зобов'язання держав у сфері міжнародного співробітництва щодо охорони навколишнього середовища.

Охорона навколишнього середовища визначена як стратегічна ціль Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), що передбачає мінімізацію несприятливого впливу цивільної авіації на довкілля, зокрема авіаційного

шуму та емісії (викидів) авіаційних двигунів, шляхом:

1) «розробки, прийняття та сприяння застосуванню нових чи скоригованих заходів щодо обмеження чи зменшення впливу емісії авіаційних двигунів на якість повітря у населених пунктах; обмеження або скорочення впливу на глобальний клімат емісії парникових газів авіацією;

2) співробітництва з іншими міжнародними органами, зокрема створеними відповідно до Рамкової конвенції ООН щодо зміни клімату, щодо значення та впливу авіації на зміну клімату» [12].

ІКАО є спеціалізованою установою ООН, діє на основі «Чиказької конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.» [12] та займається регулюванням безпечного та належного функціонування міжнародної цивільної авіації. Однак, згодом її роль розширилася, включивши екологічні виклики, зокрема проблему шумового впливу.

У 1971 році був схвалений Додаток 16 до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію (1944 р.), що регулює захист довкілля від шумового та емісійного впливу авіаційних двигунів. Важливим кроком стало створення Комітету з авіаційного шуму, метою якого була підтримка ІКАО у процесі встановлення вимог до шумових сертифікаційних стандартів для різних класів повітряних суден. Паралельно, Резолюція 18-ї Асамблеї ІКАО щодо екологічного захисту сприяла розробці стандартів ІКАО для контролю за викидами авіаційних двигунів. Ці регулятивні норми, схвалені Радою у 1981 році, обмежують викиди диму та окремих газоподібних токсичних речовин і запроваджують заборону на злив некондиційного палива.

У 1983 р. відбулося злиття Комітету з авіаційного шуму та Комітету з авіаційної емісії в Комітет з охорони навколишнього середовища від впливу авіації, функціонуючий як технічний орган Ради ІКАО. Рада ІКАО — це постійний керівний орган із 36 членів, який здійснює безпосереднє управління Організацією та підзвітний Асамблеї. Асамблея, як найвищий орган, на своїх сесіях аналізує звіти Ради (у технічній, економічній та правовій площинах), ухвалює рішення щодо переданих їй питань, видає директиви для інших

підрозділів ІКАО та затверджує фінансовий план (бюджет).

Міжнародне регулювання в галузі захисту довкілля від радіоактивного забруднення очолює МАГАТЕ — універсальна міжнародна організація, що належить до системи ООН. Хоча за своїми організаційними та функціональними характеристиками Агентство має схожість зі спеціалізованими установами ООН, його позиція у структурі ООН є особливою. Це визначається тим, що Статут МАГАТЕ надає йому унікальні повноваження щодо нагляду за нерозповсюдженням ядерної зброї, що зумовлює його специфічні взаємовідносини, зокрема, з Радою Безпеки ООН.

Незважаючи на відсутність прямих положень про захист довкілля від радіоактивного забруднення у Статуті МАГАТЕ, відповідна діяльність Організації здійснюється на підставі його засадничих норм. Відповідно до ст. III. А. 6 Статуту МАГАТЕ воно уповноважується «встановлювати або застосовувати, в консультації і, у належних випадках, у співробітництві з компетентними органами Організації Об'єднаних Націй і з заінтересованими спеціалізованими установами, норми безпеки для охорони здоров'я і зведення до мінімуму небезпеки для життя і майна (включаючи такі ж норми для умов праці) і забезпечувати застосування цих норм як у своїй власній роботі, так і в роботі, при якій використовуються матеріали, послуги, устаткування, технічні засоби і відомості, що надаються Агентством, або на його вимогу, або під його контролем чи наглядом, і забезпечувати, на вимогу сторін, застосування цих норм до діяльності, проводжуваної на підставі будь-якої двосторонньої або багатосторонньої угоди або, на вимогу тієї чи іншої держави, до будь-якого виду діяльності цієї держави в галузі атомної енергії» [13, ст. III, А. 6].

У цій статті Статуту вживається термін «норми безпеки» (safety standards) [13, ст. III, А. 6]. За своєю природою «норми безпеки – це односторонні акти міжнародної організації адміністративно-регламентаційного характеру» [13]. Вони не є нормами права, хоча і можуть

бути «одягнені» в правові форми і набувати юридично обов'язкового характеру (наприклад, у національному законі або міжнародному договорі).

Слід зазначити, що коли йдеться про аналогічні акти інших міжнародних організацій, то для їх позначення найчастіше вживається інший термін, а саме «стандарти» (наприклад, Міжнародна організація цивільної авіації приймає стандарти в галузі безпеки цивільної авіації).

Більше того, існує думка, що поряд із нормами «м'якого права», стандарти, які приймає МАГАТЕ та ІКАО, можна вважати специфічними джерелами права.

Діяльність МАГАТЕ щодо охорони довкілля здійснюється в межах наступних основних пріоритетних сфер його діяльності:

1) «радіаційний захист (і безпека), 2) ядерна безпека, 3) безпечне поводження з радіоактивними відходами, включаючи їх поховання, 4) безпечне перевезення радіоактивних матеріалів, 5) спостереження за станом навколишнього середовища, 8) оцінка впливу реагування на надзвичайні ситуації» [13].

МАГАТЕ здійснює стандартизаційну діяльність, розробляючи та видаючи норми безпеки, метою яких є забезпечення людей і довкілля від шкідливої дії іонізуючих випромінювань.

Норми безпеки МАГАТЕ не обмежуються виключно технічним характером. Агентство розробляє також рекомендації державно-правового та законодавчого характеру. Базуючись на міжнародній практиці, воно консультує держави-члени щодо фундаментальних аспектів державного регулювання безпечного використання ядерної енергії. Це включає питання інституційного забезпечення (створення системи уповноважених державних органів і розподіл повноважень) та розробки ефективної правової основи у цій галузі.

У рамках Програми NUSS МАГАТЕ здійснює збір, оцінку та розповсюдження інформації щодо подій, які мають значення для ядерної безпеки. Важливість даного напрямку роботи Агентства визначається його

роллю в гарантуванні безпечної для довкілля експлуатації ядерної енергії. Це обумовлено тим, що моніторинг передбачає збір інформації про інциденти, включаючи несанкціоноване вивільнення радіоактивних речовин або викиди, з метою поширення такої інформації було створено спеціальну систему, відому як «Система доповідей про інциденти (IRS)» [14].

Питання транскордонного транспортування радіоактивних відходів і матеріалів належить до першочергових сфер компетенції МАГАТЕ і безпосередньо стосується забезпечення охорони навколишнього середовища. Саме у відповідь на ці виклики Агентство ініціювало нормотворчу діяльність у 1964 році, прийнявши один із перших регулятивних документів — «Правила перевезення радіоактивних речовин» [15]. Відповідно до цих Правил «захист людей та навколишнього середовища при перевезенні досягається обов'язковим застосуванням: захисної оболонки (герметизації) для радіоактивного вмісту; контролю над зовнішніми рівнями випромінювання» [15].

Внаслідок прямого негативного впливу деградації довкілля та неощадливого використання ресурсів на здоров'я, ВООЗ наполягає на пріоритетному включенні питань охорони здоров'я до програмної бази сталого розвитку. ВООЗ є спеціалізованою установою ООН, започаткованою відповідно до Статуту, що набрав чинності 7 квітня 1948 р., в якій визначено, що «здоров'я є станом повного фізичного, душевного та соціального благополуччя» [16]. Право на гідний рівень здоров'я трактується як фундаментальне право людини. Якість навколишнього середовища, безсумнівно, є ключовим моментом, який безпосередньо впливає на стан здоров'я.

Найвищий керівний орган ВООЗ — Всесвітня асамблея охорони здоров'я — формує загальну стратегічну лінію, здійснює фінансовий нагляд, розглядає звіти Виконавчого комітету (який нараховує 34 члени) та забезпечує його методичними вказівками. Головна роль Виконавчого комітету полягає в

імплементативні рішення та політики Асамблеї, а також у наданні координувальної та консультативної допомоги її діяльності.

До проблем, які повинні розв'язуватися Організацією, і які пов'язані із взаємозв'язком здоров'я та навколишнього середовища, належать:

- «надання допомоги незаможним у справі зменшення шкідливого впливу небезпечних та брудних видів домашнього палива;

- зменшення ризиків для здоров'я, пов'язаних з водою, за допомогою кращого управління водними ресурсами, боротьба з хворобами, що передаються з водою;

- зміцнення здоров'я за допомогою сприяння кращому видаленню відходів, у тому числі промислових;

- забезпечення кращого харчування та безпечних харчових продуктів, а також заохочення здорового харчування та здорового способу життя» [16].

З багатьох міжнародних міжурядових організацій, нами були розглянуті тільки ті, які на наш погляд, впливали і впливають на становлення міжнародного екологічного права та відносини, що розвиваються в цій сфері.

Виходячи з вищесказаного, можна зробити певні висновки.

Отже механізм міжнародного управління в галузі охорони довкілля в рамках ООН складається з численних органів, установ та організацій. ООН, відповідно до свого Статуту, виконує ключову роль як центр для узгодження дій держав у розв'язанні міжнародних економічних, соціальних, культурних та гуманітарних проблем, що включає й екологічні питання.

Тобто міжнародні міжурядові організації є специфічними суб'єктами міжнародного екологічного права. Їхня міжнародна екологічна правосуб'єктність є похідною і визначається міжнародними угодами держав про заснування та функціонування кожної з цих організацій. Правосуб'єктність міжнародної міжурядової організації є обмеженою (спеціальною), оскільки її реалізація можлива виключно в межах конкретних питань, визначених в установчому договорі між державами-засновницями.

Кількість та різноманітність міжнародних організацій, з одного боку, пояснюється тим, що екологічна проблематика за своїм змістом інтегрована практично у всі напрями людської діяльності (транспорт, сільське господарство, будівництво тощо) і тому включають екологічну проблематику у свою сферу. З іншого боку, відсутність єдиного міжнародного механізму управління в екологічній сфері породжує безліч проблем і дублювання деяких функцій управління.

Аналізуючи діяльність, функції та повноваження зазначених організацій, можна дійти до висновку, що більшість з них не має жодних механізмів для забезпечення імплементації своїх рішень.

Центральне місце в системі універсальних міжнародних міждержавних організацій займає Генеральна Асамблея ООН після пропозиції щодо багатьох проектів створення спеціальної міжнародної організації з обмеженою кількістю членів поза системою ООН, яка мала б контрольні та примусові функції. Цей орган виступає належним форумом для здійснення узгоджених політичних дій щодо вирішення глобальних екологічних проблем, що знаходиться відображення у прийнятих Резолюціях.

Комісія зі сталого розвитку, яка безпосередньо представляє доповідь функціональної комісії щодо своєї діяльності ЕКОСОП, відкрита для обговорення, зокрема екологічної проблематики, залучаючи до обговорення не лише структури ООН, а й інші міждержавні та неурядові організації. Комісія визнана успішною у забезпеченні форуму для інтерактивного обміну думками. Водночас, результативність її роботи у площині гарантування застосування комплексного підходу до питань довкілля та розвитку оцінюється як суттєво менш ефективна.

Ми погоджуємося з думкою, що поряд з нормами «м'якого права», стандарти, які приймають МАГАТЕ та ІКАО, можна вважати специфічними джерелами права, хоча за своєю природою вони є «нормами безпеки, тобто односторонніми актами міжнародної організації адміністративно-регламентаційного характеру» [13] і можуть бути «одягнені» в правові форми

і набувати юридично обов'язкового характеру (наприклад, у національному законі або міжнародному договорі).

МАГАТЕ, як універсальна міжнародна організація в системі ООН, відіграє провідну роль у захисті довкілля від радіоактивного забруднення. Хоча за структурою та функціями МАГАТЕ подібна до спеціалізованих установ ООН, вона має особливий статус. Цей статус обумовлений тим, що Статут МАГАТЕ надає Агентству спеціальні контрольні повноваження щодо нерозповсюдження ядерної зброї, що зумовлює його особливі відносини, зокрема з Радою Безпеки ООН.

1.2. ЮНЕП, як основний орган ООН у галузі навколишнього середовища: правосуб'єктність, функції та повноваження

Як зазначалося вище, серед можливих альтернатив щодо створення спеціалізованого природоохоронного органу висувалась пропозиція щодо створення спеціального комітету Генеральної Асамблеї ООН або спеціального підрозділу в рамках Секретаріату ООН.

Вносилися проекти створення спеціальної міжнародної організації з обмеженою кількістю членів поза системою ООН, яка мала б контрольні та примусові функції.

У результаті перевагу віддали все-таки ООН як організації, що була наділена державами-членами практично універсальною міжнародною правосуб'єктністю. У її складі на підставі ст. 22 Статуту ООН [17, ст. 22] було засновано Програму ООН з довкілля (ЮНЕП) зі статусом допоміжного органу Генеральної Асамблеї.

Оперативна реакція ООН на рекомендацію Стокгольмської конференції — а саме заснування ЮНЕП (Програма ООН з навколишнього середовища) 15 грудня 1972 року резолюцією 2997 (XXVII) Генеральної Асамблеї — слугує доказом високої зацікавленості переважної більшості членів ООН у розробці функціонального інституційного механізму. ЮНЕП, яка розташована в

Найробі (Кенія), стала ключовим органом ООН у сфері навколишнього середовища, покликаним координувати діяльність системи ООН та розвивати міжнародне співробітництво. Роль та мандат ЮНЕП регулярно підтверджувалися. Наприклад, Глава 38 «Порядку денного на XXI століття» [18] вимагала, щоб «Агентство взяло на себе більш широку та активну роль у реалізації рішень Конференції з навколишнього середовища та розвитку» [18]. Крім того, у Найробіській декларації 1997 р. (ухваленій Радою керівників ЮНЕП та ООН), було заявлено, що ЮНЕП є «основним органом ООН у галузі навколишнього середовища», і прямо вказується, що вона має виконувати роль «провідного глобального природоохоронного органу, який визначає глобальний екологічний порядок денний, що сприяє узгодженому здійсненню екологічного компонента сталого розвитку в рамках системи ООН і є авторитетним захисником інтересів глобального навколишнього середовища». Мандат ЮНЕП був додатково розглянутий та підтверджений на 19-й спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН у 1997 році та у Декларації Мальме 2000 року.

Головним керівним органом ЮНЕП є Рада керуючих. Вона складається з 58 представників держав, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН на чотирирічний термін з дотриманням принципу справедливого географічного представництва. Рада керуючих звітує перед Генеральною Асамблеєю через Економічну і Соціальну Раду (ЕКОСОП). До організаційної структури ЮНЕП також входять Комітет постійних представників та Секретаріат.

Серед основних функцій Ради керуючих:

- «здійснення сприяння міжнародному співробітництву в галузі навколишнього середовища та надання при необхідності рекомендацій щодо політики, що проводиться з цією метою» [17];

- «забезпечення спільного керівництва щодо спрямування та координації програм з навколишнього середовища в рамках системи Організації Об'єднаних Націй» [17];

- «проведення аналізу стану навколишнього середовища, з тим щоб

екологічні проблеми важливого міжнародного значення відповідним чином розглядалися урядами» [17];

- «сприяння тому, щоб співтовариства вчених та інші професійні співтовариства вносили свій внесок у отримання та оцінку знань з навколишнього середовища і обмін ними інформацією» [17];

- «розгляд та схвалення програми використання ресурсів Фонду з навколишнього середовища» [17].

Очолює ЮНЕП Директор-виконавець у ранзі Заступника Генерального секретаря ООН.

До кола повноважень Комітету постійних представників належать такі «питання:

- у межах політичних та бюджетних рамок, встановлених Радою керуючих, аналізувати, контролювати та оцінювати виконання рішень Ради з адміністративних та бюджетних питань і з питань програми;

- аналізувати проєкт програми роботи та проєкт бюджету під час їх підготовки секретаріатом;

- аналізувати доповіді, що запитуються від Секретаріату Радою керуючих, щодо ефективності, дієвості та транспарентності функцій та роботи Секретаріату і пропонувати свої рекомендації Раді керуючих;

- готувати проєкти рішень на розгляд Радою управляючих з урахуванням одержуваних від Секретаріату даних і виходячи з результатів здійснення зазначених функцій» [18].

ЮНЕП фінансується з кількох джерел: регулярного бюджету ООН, Фонду довкілля, цільових фондів, а також паралельних внесків та коштів, отриманих за надання послуг у рамках проєктів.

Широка регіональна участь є необхідною умовою для того, щоб ЮНЕП могла ефективно здійснювати керівництво та просувати свій глобальний порядок денний у сфері сталого розвитку та захисту навколишнього середовища. З цією метою ЮНЕП має представництва у шести регіонах: Африка, Азія та Тихий океан, Західна Азія, Латинська Америка та Карибський

басейн, Північна Америка і Європа.

Протягом першого десятиліття свого існування, з 1972 по 1982 роки, діяльність ЮНЕП у сфері міжнародного екологічного права зводилася переважно до разових, цільових (*ad hoc*) актів, спрямованих на конкретні проблеми. Однак, починаючи з 1982 року, ЮНЕП перейшла на функціонування відповідно до 10-річних стратегічних програм, які приймає Рада керуючих (відомі як програми Монтевідео). Одна з таких програм Монтевідео присвячена ключовим напрямкам: ефективності міжнародного екологічного права, збереженню та управлінню природними ресурсами, а також взаємодії міжнародного екологічного права з іншими галузями права і політики.

Балійський стратегічний план технологічної підтримки та створення потенціалу, затверджений у 2005 році, був розроблений для підвищення цілеспрямованості діяльності ЮНЕП. План передбачав посилену підтримку країн, що розвиваються, для досягнення подвійної мети: боротьби з бідністю та інтеграції охорони навколишнього середовища як основи для розвитку.

У 2006 році Генеральна Асамблея ООН (Резолюція 61/205) підтвердила статус ЮНЕП як провідного екологічного органу ООН. Було наголошено, що ЮНЕП повинна враховувати потреби у сталому розвитку країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою.

Незважаючи на це підтвердження, на конференції в Парижі у лютому 2007 року лунали більш радикальні пропозиції: реформувати ЮНЕП, перетворивши її на нову, більш потужну міжнародну організацію — ЮНЕО (United Nations Environment Organisation).

Для ефективного вирішення глобальних екологічних проблем потрібне посилення мандата ЮНЕП. Таке посилення дозволить сконцентрувати зусилля та керувати тими аспектами діяльності, які набули найбільшої актуальності та були закріплені в Статуті ЮНЕП:

- «аналіз стану глобального довкілля та оцінка глобальних та регіональних екологічних тенденцій, завчасне попередження про екологічні

загрози, активізація міжнародного співробітництва з цих питань;

- стимулювання розвитку міжнародного екологічного права в інтересах сталого розвитку, включаючи розвиток узгодженої взаємодії між існуючими міжнародними природоохоронними конвенціями, відповідальність за ефективний договірний розвиток у сфері охорони навколишнього середовища;

- моніторинг та стимулювання дотримання принципів та міжнародних угод у галузі навколишнього середовища та заохочення спільної діяльності щодо вирішення екологічних проблем;

- зміцнення ролі у забезпеченні координації природоохоронної діяльності у межах системи ООН, і навіть функцій установи-виконавця Фонду глобального довкілля» [19].

Діяльність ЮНЕП є всеосяжною і стосується багатьох аспектів екологічних проблем та сталого розвитку. Наразі діяльність ЮНЕП зосереджена на таких основних напрямках: 1) «інформація, оцінка та вивчення стану навколишнього середовища, включаючи потенціал реагування на надзвичайні ситуації, а також посилення функцій раннього сповіщення та оцінки; 2) покращення координації діяльності конвенцій з питань довкілля та розробка документів з екологічної політики; 3) прісноводні ресурси; 4) передача технологій та промисловість; 5) надання підтримки Африці» [19].

Основними функціональними «програмами ЮНЕП є:

- оцінка стану глобального довкілля, прогнозування проблем, що виникають, і раннє сповіщення про них;
- розробка політики в галузі навколишнього середовища та питання права навколишнього середовища;
- проведення політики у сфері довкілля;
- технологія, промисловість та економіка;
- регіональне співробітництво та представництво;
- багатосторонні угоди з питань довкілля;
- питання зв'язку та інформування громадськості» [19].

У середньостроковій стратегії ЮНЕП (United Nations Environment Programme Medium-term Strategy) на 2021 – 2026 рр. «Довкілля для розвитку» виділено шість стратегічних напрямів, вибір яких був зумовлений:

- «науковими знаннями та тими областями, в яких ЮНЕП має порівняльні переваги та її діяльність може відіграти вирішальну роль;
- встановленим мандатом;
- пріоритетами, озвученими на глобальних та регіональних форумах».

Як «пріоритетні об'єкти позначені: а) зміна клімату; б) катастрофи та конфлікти; в) екосистемне керування; г) екологічне керівництво; д) шкідливі речовини та небезпечні відходи; є) ефективність використання ресурсів – стале споживання та виробництво» [19].

Слід зазначити, що для ЮНЕП була винайдена особлива, так звана «католицька роль». Вона була представлена як новий вид управлінської функції, що виникла внаслідок адаптації організаційної структури системи ООН до глобальних екологічних проблем. Однак ця концепція була швидко піддана критиці, оскільки стверджувалося, що насправді це не є управлінням, а являє собою лише традиційною координацією. Про це свідчить наступне визначення даної функції: «в умовах, коли в діяльності з тієї чи іншої глобальної проблеми потенційно може і повинно брати участь велика кількість різних установ ООН, центральна координуюча інстанція системи повинна прагнути не стільки брати на себе виконання спільної робочої програми, скільки бути відповідним за своїм профілем підрозділам загальної системи ООН» [11].

Не дивно, що майже відразу після заснування ЮНЕП почали з'являтися пропозиції щодо вдосконалення діяльності світової спільноти у сфері охорони навколишнього середовища. Ці пропозиції включали як перерозподіл повноважень та функцій між існуючими міжнародними установами, так і ідеї створення абсолютно нових органів та організацій.

Серед першочергових пропозицій, спрямованих на посилення ролі ЮНЕП, заслуговують на увагу наступні ініціативи:

- Комісія Брундтланд (1987 р.): Висунула ідею розширення повноважень ЮНЕП та значного збільшення її фінансової підтримки.
- Велика Британія (1983 р.): Запропонувала трансформувати ЮНЕП у спеціалізовану установу ООН.
- СРСР (1989 р.): Виступив з ініціативою перетворити ЮНЕП на Раду екологічної безпеки.

До цієї ж категорії ініціатив (використання існуючих структур) також належать:

- Пропозиція Великої Британії (1983 р.): Передати екологічні проблеми у сферу компетенції спеціального органу системи головних органів ООН шляхом:
  - Розширення повноважень Ради Безпеки ООН (на основі ст. 34 Статуту ООН).
  - Створення спеціального сесійного комітету Генеральної Асамблеї ООН.
- Проект: Перетворити Раду з опіки ООН на Раду екологічної безпеки.

Друга група пропозицій зосереджувалася на створенні нових міжнародних органів для управління екологічними питаннями. До них належать:

- Комісія Брундтланд: Ініціатива заснувати Комісію ООН з екологічного розвитку, яка мала б функціонувати під керівництвом Генерального секретаря ООН.
- Проект СРСР: Пропозиція створити Центр надзвичайної екологічної допомоги.
- Гаазька конференція (1989 р.): Ідея про необхідність заснування нового головного органу ООН (на додаток до вже існуючих).

Аналіз багаторічної діяльності ЮНЕП дозволяє зробити висновок про організаційну еволюцію структури цього органу і формування основних напрямків її діяльності: збирання, обробка і поширення екологічної

інформації; формування завдань і стратегій щодо екологічних програм різних рівнів; ініціювання розробки і прийняття екологічних договорів і конвенцій; фінансування проєктів і програм з Фонду навколишнього середовища.

Незважаючи на те, що повноваження ЮНЕП були визначені Генеральною Асамблеєю ООН під час її заснування, треба визнати, що правовий статус цього органу характеризується юридичною несаможиттєвістю та обмеженою правосуб'єктністю. Наразі ЮНЕП має суттєві обмеження: вона, зокрема, не має права самостійно укладати міжнародні договори або застосовувати міжнародні санкції до суб'єктів міжнародного права.

Посилення позицій ЮНЕП як ключового координаційного органу ООН у сфері міжнародного природоохоронного співробітництва є нагальною потребою. Для цього ЮНЕП має бути перетворена на повноцінну міжнародну організацію, яка:

1. Базується на міжнародному договорі.
2. Має повноцінну структуру (Секретаріат, фінансування, ієрархічну систему органів).
3. Наділена правом приймати для держав обов'язкові рішення прямої дії, аналогічно до повноважень Ради Безпеки ООН при виконанні нею функцій, визначених Главами VI та VII Статуту ООН.

Модернізація функціональних можливостей ЮНЕП суттєво змінить її правовий статус і розширить її спроможність ефективно впливати на збереження навколишнього середовища. Це важливий крок, оскільки сьогодні світові екологічні виклики значно переважають існуючі ресурси та можливості як самої Програми, так і перевірених спеціалізованих установ системи ООН.

На сьогодні можна констатувати неготовність держав створити не просто дієвий міжнародний, а наднаціональний механізм у сфері захисту довкілля. Тим часом потреба у цьому відчувається дедалі гостріше.

1.3. Природоохоронна діяльність міжнародних організацій регіонального рівня

Серед глобальних пріоритетів міжнародної спільноти питання екологічної безпеки вийшли на перший план. Вагомий внесок у збереження природи роблять регіональні організації, оскільки є найбільш ефективним форумом для обговорення та вирішення актуальних екологічних викликів у межах свого регіону. У своїй діяльності вони надають принципового значення пошуку стійкого компромісу між захистом довкілля та економічним розвитком.

Рада Європи була заснована у 1949 р. і наразі об'єднує 46 європейських держав (в березні 2022 року РФ була виключена з цієї організації). На конференції «Охорона навколишнього середовища в Європі», у роботі якої взяли участь міністри більшості європейських країн, було прийнято Загальноєвропейську стратегію біологічного та ландшафтного розмаїття, імплементацією якої займається Рада Європи. Згідно до цілей Стратегії створюється Пан'європейська екологічна мережа, «задачами якою є наступні дії:

- домогтися істотного зниження загроз зникнення європейської біологічної та ландшафтної різноманітності;
- підвищити виживання європейського біологічного та ландшафтного розмаїття;
- зміцнити в Європі взаємодію в галузі екології;
- залучити широкі верстви населення до роботи зі збереження біологічного та ландшафтного розмаїття» [20].

Згодом, в середині вересня 2011 року, в Казахстані відбулася сьома Конференція міністрів «Довкілля для Європи». На Конференції розглядалися питання щодо сталого управління водою і водними екосистемами та інтеграція процесів охорони довкілля в економічний розвиток.

Ключовим документом, запровадженим Радою Європи, є «Основні (керівні) принципи сталого просторового розвитку європейського континенту», який було прийнято 7 - 8 вересня 2000 р. (Ганноверський документ). У II розділі встановлено принципи політики сталого планування Європи, серед яких: «зменшення шкоди, яка завдається навколишньому середовищу; розвиток та захист природних ресурсів та природної спадщини; розвиток енергетичних ресурсів задля підтримки безпеки; обмеження впливів природних лих» [20].

Рада Європи активно працює над захистом та покращенням навколишнього середовища, ухвалюючи відповідні конвенції та документи. Її діяльність охоплює розробку концепцій комплексного планування територій, створення мережі заповідників і забезпечення дбайливого ставлення до природи в Європі. Організація також послідовно підтримує право на доступ до екологічної інформації. Наприклад, ще до Орхуської конвенції 1998 року Комітет міністрів підготував рекомендацію щодо доступу до даних, якими володіють державні органи. Згодом Постійною конференцією місцевих та регіональних органів щодо проблем регіонів, довкілля та участі громадськості, була ухвалена «Резолюція з проблем регіонів, навколишнього середовища та участі».

Угода, в якій було підготовлено низку правил щодо доступу до національних судів у порядку забезпечення примусового виконання рішень, і яка по суті стала першою на міжнародному рівні щодо цієї проблематики, стала «Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок діяльності, небезпечної для довкілля 1993 р.» [21]. Згодом у 1998 р. було прийнято «Конвенцію про захист довкілля у вигляді кримінального законодавства» [22].

Наступна організація, яка вносить великий вклад в охорону навколишнього середовища – це Європейський Союз (ЄС).

Початок природоохоронної діяльності Європейське Співтовариство бере з 1972 року, коли Рада глав держав/урядів країн-членів прийняла рішення

про розширення повноважень Співтовариства, у тому числі й у галузі довкілля. ЄЕС підписав низку важливих міжнародних конвенцій з охорони навколишнього середовища, таких як «Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних місць проживання в Європі 1979 р.», «Міжнародна угода з тропічної деревини 1983 р.», «Конвенція про транскордонне забруднення повітря» тощо. Саме від цього моменту починається становлення політики Співтовариства щодо навколишнього середовища та правового регулювання відносин в цій сфері.

Якщо говорити про цілі, завдання, принципи та напрями природоохоронної політики Співтовариства, то вони були закріплені в «ст. 130 r-t Єдиного європейського акту 1986 р». [23, ст. 130].

На сьогоднішній день «цілями та завданнями політики ЄС щодо навколишнього середовища залишаються:

- збереження, захист та покращення стану навколишнього середовища;
- турбота про захист здоров'я людей;
- досягнення розумного та раціонального використання природних ресурсів;
- сприяння на міжнародному рівні заходам, спрямованим на вирішення регіональних та загальносвітових проблем охорони навколишнього середовища» [24].

Маастрихтський договір 1992 р. «визначив основні вимоги до поточних програм дій ЄС у сфері екології, деякі положення щодо фінансування таких заходів» [24].

«Амстердамський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз» [25], «Договір про заснування Європейської спільноти» [26] та деякі пов'язані з цим акти 1997 р. відкрили нові шляхи для вдосконалення природоохоронного регулювання. Договір закріпив положення щодо відданості «ідеям сталого розвитку і намір надалі проводити відповідні заходи щодо охорони навколишнього середовища» [26, ст. 6].

Згідно з Амстердамським договором 1997 р. екологічна політика ЄС «належить до одного з пріоритетних напрямів його діяльності» [25, ст. 3].

Вторинне право ЄС в галузі охорони довкілля є доволі вагомим – понад 300 нормативних актів. Серед них: Директива Ради 85/337/ЄЕС від 27 червня 1985 р. з оцінки впливу деяких державних та приватних проектів на навколишнє середовище, Регламент Ради (ЄЕС) № 1210/90 від 7 травня 1990 року про створення Європейського агентства з охорони навколишнього середовища і Європейської мережі екологічної інформації та спостереження [27], Директива Ради 90/313/ЄЕС від 7 червня 1990 року про свободу доступу до інформації про довкілля [28].

Діяльність ЄС у сфері охорони навколишнього середовища ґрунтується на програмах дій. Програма — це стратегічний політико-правовий документ, який встановлює ключові пріоритети діяльності ЄС на найближчий період. Усього було прийнято вісім таких програм: першу - в 1973 р., другу - 1977 р., третю програму - 1983 р., четверту, відповідно - у 1987 р. Ґрунтовною за змістом стала П'ята програма дій ЄС у сфері охорони навколишнього середовища (1993 р.). Вона була названа «У напрямку стійкості» і взяла на озброєння концепцію сталого розвитку. Згідно з рішенням Європейського парламенту та Ради № 1600/2002/ЄС від 22 липня 2002 р. було затверджено Шосту програму Європейського союзу в галузі навколишнього середовища, яка була розрахована строком на 10 років. Програма була прийнята у зв'язку з необхідністю чистого і здорового навколишнього середовища для благополуччя і процвітання суспільства на регіональному рівні. Знову було підтверджено відданість запобіганню та імплементації принципу обережності та концепції сталого розвитку. Програма була націлена на сприяння інтеграції екологічних інтересів у всі сфери політики ЄС та мала на меті досягнення сталого розвитку і майбутнього розширення Союзу.

Екологічними пріоритетами позначені:

- питання щодо зміни клімату;
- збереження біологічної різноманітності;

- здоров'я та якість життя;
- управління відходами.

Сьома програма повинна була ґрунтуватися на ініціативах, закріплених у стратегії «Європа-2020», зокрема в «Пакеті ініціатив Союзу в галузі збереження клімату та енергетики», «Повідомленні Комісії про дорожню карту переходу до низьковуглецевої економіки у 2050 році», «Стратегії ЄС щодо біологічного різноманіття на період до 2020 року», «Дорожній карті переходу до ресурсоефективної Європи», «Флагманській ініціативі «Інноваційний Союз» та «Стратегії Європейського Союзу щодо сталого розвитку».

В рамках сьомої програми Союз погодився:

- досягти до 2020 року зменшення викидів парникових газів (ПГ) на 20%;
- забезпечити, щоб до 2020 року 20% споживання енергії покривалося відновлюваними джерелами;
- досягти скорочення споживання первинної енергії на 20% порівняно з прогностичними показниками шляхом підвищення енергоефективності.

Термін дії сьомої програми закінчився в грудні 2020 року, а її стаття 4(3) вимагала від Європейської комісії своєчасно представити пропозицію щодо восьмої програми з метою уникнення розриву між двома програмами. Рада Європейського Союзу та Європейський парламент запропонували нову восьму програму. Таким чином, 8-ма Програма дій з охорони навколишнього середовища, яка містить бачення та пріоритетні цілі Зеленої угоди, спрямована на підтримку спільного зобов'язання Європейського Союзу щодо екологічного відновлення і буде діяти до 2030 року.

Головні цілі Програми:

- подолання надзвичайної кліматичної ситуації;
- зменшення втрати біорізноманіття;
- досягнення нульового рівня забруднення;

- розвиток стратегії «Від ферми до виделки» для переходу до стійких систем харчування;
- захист європейського ґрунту від ущільнення, забруднення та ерозії задля підтримки продуктивності і пом'якшення наслідків від зміни клімату;
- програма здорових морів і стійких океанів;
- збереження води для всіх тощо.

Відповідно до Лісабонського договору, який набув чинності 1 грудня 2009 р., Європейський Союз став єдиною інтеграційною структурою. У Договорі відображено постулати концепції сталого розвитку. Область охорони навколишнього середовища належить до сфери спільної компетенції Союзу та держав-членів. Пріоритетне значення в новому Договорі віддається боротьбі зі зміною клімату, наголошується на необхідності вжиття відповідних заходів на міжнародному рівні [29, ст. 174]. З урахуванням необхідності зберігати та покращувати довкілля має будуватися політика ЄС і в енергетичній сфері [29, ст. 176 А].

Північноамериканська угода про вільну торгівлю (НАФТА) була укладена між наступними країнами: Канадою, Сполученими Штатами Америки та Мексикою (1994 р.). Комісія з вільної торгівлі, до складу якої входять міністри торгівлі країн-учасниць, є головним (або центральним) керівним органом НАФТА. Охорона довкілля належить до тієї галузі, у якій країни-члени НАФТА здійснюють активну співпрацю. У 1994 р. відповідно до «Північноамериканської угоди про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища» було створено «Комісію зі співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища». Діяльність Комісії зосереджена на трьох ключових напрямках: посилення регіональної взаємодії та мінімізація потенційних конфліктів у екологічній сфері; сприяння ефективному застосуванню екологічного законодавства; заохочення співпраці та громадської участі задля прискорення процесів збереження, захисту та поліпшення стану довкілля в регіоні Північної Америки.

За структурою Комісія поділяється на: Раду, Спільний громадський консультативний комітет і Секретаріат. Керівним органом Комісії є Рада, сформована з трьох міністрів (по одному від країни). Дорадчу функцію виконує Спільний громадський консультативний комітет, що складається з 15 представників (по п'ять від кожної країни-учасниці), який консультує Раду з усіх аспектів Угоди. Адміністративну, технічну та оперативну підтримку Раді надає Секретаріат, на який також покладено відповідальність за реалізацію річної робочої програми.

Рада відповідальна за погодження робочої програми Комісії, також вона підтримує Секретаріат у її здійсненні. Робочі групи, які складаються з представників трьох країн, створюють і обговорюють регіональні плани дій щодо заборони використання низки хімікатів; надання допомоги на підставі першого національного мексиканського реєстру викидів в атмосферу; розвитку північноамериканської ініціативи з охорони птахів, яка забезпечує ресурси для програм збереження птахів у трьох країнах; сприяння найкращій практиці взаємодії між довкіллям, економікою та торгівлею. В даний час пріоритетними напрямками діяльності Комісії є оздоровлення екосистем, участь у боротьбі зі зміною клімату, розвиток зеленої економіки.

Окрім забезпечення адміністративної підтримки, Секретаріат також приймає та опрацьовує скарги, подані громадськими організаціями чи приватними особами, про порушення екологічного законодавства в країнах-членах Угоди. Ще однією з його функцій є створення звітів з екологічних питань, пов'язаних із механізмами співробітництва в рамках Північноамериканської угоди про співпрацю в галузі охорони навколишнього середовища.

Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) була створена на основі Декларації від 8 серпня 1967 р. Діяльність АСЕАН у сфері охорони навколишнього середовища є все більш послідовною по мірі того, як екологічні проблеми цього одного з найбагатших біологічних регіонів стають складнішими і неминуче інтегруються в соціально-економічний. Ранні

ініціативи АСЕАН з екологічного співробітництва пов'язані з розробкою Програми з навколишнього середовища 1977 р., яка визначила рамки регіонального співробітництва. На саміті АСЕАН у 1992 р. у Сінгапурі визнання набула концепція сталого розвитку, взаємозв'язку економічних та екологічних аспектів, яку «необхідно заохочувати та розвивати».

На саміті Асоціації у 1998 р. з метою поетапного просування до реалізації концепції «Бачення АСЕАН 2020 р.» було прийнято Ханойський план дій, який передбачав у тому числі заходи щодо охорони навколишнього середовища, а також створення спеціалізованих агенцій з метеорології та попередження лісових пожеж; зміцнення Центру зі збереження біорізноманіття шляхом створення мережі відповідних установ та спільної підготовки та проведення наукових досліджень; сприяння координації для захисту природної спадщини регіону; розробку програм та покращення координації з комплексного управління прибережними зонами; зміцнення інституційної та правової бази для реалізації положень Порядку денного на XXI століття та міжнародних природоохоронних угод; гармонізацію екологічних баз даних країн-членів; створення регіонального центру для розвитку та впровадження екологічно чистих технологій; прийняття та реалізацію регіональної програми збереження водних ресурсів; розробку та прийняття Протоколу про доступ до генетичних ресурсів; розроблення Регіонального плану дій щодо захисту морського середовища від забруднення; розширення регіональних зусиль у боротьбі зі зміною клімату; підвищення поінформованості громадськості та забезпечення її участі в обговоренні питань з охорони навколишнього середовища та сталого розвитку.

До найбільш гострих екологічних проблем, зусилля щодо вирішення яких АСЕАН робить насамперед, належать: проблеми транскордонного забруднення та задимлення, пов'язані з пожежами, - щодо боротьби з ними було прийнято Регіональний план дій, який постійно оновлюється; збереження біорізноманіття; охорона прибережних районів та морського середовища. Для вирішення цих проблем АСЕАН необхідно зміцнювати інституційний

потенціал, сприяти передачі технологій, прискорювати розвиток інформаційних мереж, а також боротися із негативними наслідками глобалізації.

Головне своє завдання АСЕАН бачить у тому, щоб підтримувати оптимальний баланс між розвитком та охороною природних ресурсів у регіоні на користь нинішнього та майбутніх поколінь, перебуваючи у пошуках оптимальних моделей управління.

Для забезпечення цілеспрямованої та плідної співпраці міністри з навколишнього середовища на 7-й неформальній зустрічі у 2002 р. визначили 10 пріоритетних напрямків з охорони навколишнього середовища країн АСЕАН. До них належать: 1) глобальні екологічні проблеми; 2) транскордонне забруднення; 3) екологічна освіта та участь громадськості; 4) екологічно чисті технології; 5) управління екологією міст; 6) гармонізація екологічної політики та баз даних; 7) охорона прибережного та морського середовища; 8) стійке управління природними ресурсами та біорізноманіття; 9) джерела питної води; 10) зміна клімату.

В даний час діяльність АСЕАН з охорони навколишнього середовища здійснюється на основі Плану соціально-культурної спільності (ASEAN Socio-Cultural Community), який був прийнятий на 14-му саміті АСЕАН.

Організаційна структура АСЕАН із співробітництва у сфері охорони навколишнього середовища включає: саміт глав держав АСЕАН, Раду із соціально-культурної спільності, Координуючу раду, зустрічі міністрів з навколишнього середовища, старших посадових осіб з навколишнього середовища, секретаріат, робочі групи, а також інші майданчики для діяльності з питань. У рамках АСЕАН функціонують такі робочі групи: зі збереження природи та біорізноманіття; з охорони прибережних районів та морського середовища; за екологічно стійкими центрами; за багатосторонніми угодами з охорони навколишнього середовища; з управління водними ресурсами; з екологічної освіти.

Африканський союз (АС) був заснований на історичному саміті глав держав та урядів країн–членів Організації африканської єдності у 2001 р. внаслідок посилення процесів регіональної інтеграції. Зі створенням АС було закладено основи більшості майбутніх започаткувань, зокрема у сфері охорони довкілля.

Відповідно до Установчого акту інституційний механізм АС включає три органи, яким доручено займатися питаннями охорони навколишнього середовища: Виконавча рада узгоджує діяльність та формулює основні засади політики в областях, які становлять інтерес для всіх держав-членів, включаючи такі галузі, як охорона навколишнього середовища, гуманітарні питання, ліквідація наслідків надзвичайних екологічних ситуацій; Технічний комітет з промисловості, науки та техніки, енергетики, природних ресурсів та навколишнього середовища, при цьому до складу спеціалізованих технічних комітетів входять міністри або інші високопосадовці, що відповідають за сектори, що належать до сфери діяльності таких комітетів; Комісія як адміністративний орган Союзу виконує ряд обов'язків в цій галузі.

Розпочатий з ініціативи глав низки африканських держав процес підготовки всеосяжної програми розвитку для континенту завершився прийняттям на 37-й сесії Асамблеї глав держав та урядів, що відбулася в Лусаку в липні 2001 р., Нової африканської ініціативи. Ця Ініціатива, яка була згодом скоригована на нараді, що відбулася в Абуджі в жовтні 2001 р. за участю керівників 10 африканських держав, зараз відома світу як «Нове партнерство в інтересах розвитку Африки» (НЕПАД). З метою забезпечення узгодженого та повного здійснення НЕПАД було створено систему керівних органів, що об'єднує Комітет зі здійснення у складі глав держав, Керівний комітет та Секретаріат.

В рамках діяльності НЕПАД розглядаються питання довкілля, що охоплюють низку ключових областей. Ініціатива передбачає вісім пріоритетних напрямів діяльності, серед яких «боротьба з опустелюванням, збереження водно-болотних угідь, боротьба з інвазійними чужорідними

видами, раціональне використання ресурсів прибережних районів, глобальне потепління, транскордонні природоохоронні зони, екологічне керівництво та фінансування» [30, р. 26]. Вона охоплює також наскрізні питання, такі як бідність і навколишнє середовище, охорона здоров'я і довкілля тощо.

Особливу підтримку АС та НЕПАД у галузі охорони навколишнього середовища надає ЮНЕП. В останні роки Африка стала для ЮНЕП одним із найпріоритетніших регіонів. Так, ЮНЕП підтримує зусилля з охорони прибережного та морського середовища, що належить до основних аспектів ініціативи в галузі навколишнього середовища в рамках НЕПАД, шляхом допомоги у здійсненні положень «Абіджанської конвенції про співробітництво в галузі охорони та розвитку морського і прибережного середовища регіону Західної та Центральної Африки 1981 р.» та «освоєння морського та прибережного середовища регіону Східної Африки 1985 р.».

Додаткові зусилля робляться з метою сприяти раціональному використанню довкілля міст, розвитку права навколишнього середовища і природоохоронних установ та консультативних послуг. До ключових областей відносяться: «програми збереження природних ресурсів, регіональні проекти оцінки вразливості джерел прісної води, надзвичайні екологічні ситуації, ліквідація наслідків стихійних лих та постконфліктне управління природоохоронною діяльністю, а також зусилля щодо формування розуміння зв'язків між навколишнім середовищем та здоров'ям» [30, р. 28].

Також на африканському континенті діють інші структури. У 1985 р. урядами африканських країн була заснована Африканська конференція з навколишнього середовища на рівні міністрів (АМСЕН). АМСЕН являє собою стратегічний форум, покликаний допомагати міністрам, які відповідають за питання довкілля, у плануванні, узгодженні та координації їх діяльності та програм. Завдяки її зусиллям було прийнято Бамакську конвенцію про заборону ввезення в Африку небезпечних відходів та про контроль за їх транскордонним переміщенням та видаленням у межах Африки (1991 р.), вироблено спільну позицію африканських країн з проблем навколишнього

середовища та розвитку (1991 р.). Конференція відіграла ключову роль у розробці та прийнятті конвенцій, прийнятих після Конференції з навколишнього середовища та розвитку 1992 року.

Регіональні організації здійснюють суттєвий внесок у підтримання сприятливого стану навколишнього середовища, виступаючи як найбільш релевантний форум для конструктивного обговорення та вирішення гострих екологічних питань на місцевому рівні. Для їхньої діяльності є принципово важливим досягнення сталої рівноваги між збереженням довкілля та економічним зростанням.

В загальному вигляді завдання міжнародних організацій регіонального рівня можна сформулювати наступним чином:

1) домагатися ефективнішого виконання міжнародно-правових та інших міжнародних зобов'язань у сфері охорони навколишнього середовища на регіональному рівні;

2) забезпечувати співпрацю міжнародних економічних та фінансових установ задля досягнення сталого розвитку;

3) координувати політику та забезпечувати узгодженість програм різних органів та установ для їх взаємодії та попередження дублювання зусиль;

4) впроваджувати регіональні і міжнародні стратегії розвитку у національні політики щодо забезпечення екологічного балансу і сталого розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Механізм міжнародного управління в галузі охорони довкілля в рамках ООН складається з численних органів, установ та організацій. ООН, відповідно до свого Статуту, виконує ключову роль як центр для узгодження дій держав у розв'язанні міжнародних економічних, соціальних, культурних та гуманітарних проблем, що включає й екологічні питання.

Міжнародні міжурядові організації є специфічними суб'єктами міжнародного екологічного права. Міжнародна екологічна правосуб'єктність цих організацій є похідною: вона невіддільно визначається міжнародними угодами, якими держави-засновники регулюють їхнє створення та функціонування. Отже, правосуб'єктність міжурядової організації є обмеженою, оскільки вона поширюється лише на конкретні питання, прямо зазначені в установчій угоді.

Різноманіття та велика кількість міжнародних організацій пояснюється тим, що екологічна проблематика за своєю природою інтегрована практично в усі сфери людської діяльності (як-от транспорт, сільське господарство, будівництво). Саме тому ці організації включають екологічні питання у свою сферу відповідальності. З іншого боку, відсутність єдиного міжнародного механізму управління в екологічній сфері породжує безліч проблем і дублювання деяких функцій управління.

Аналізуючи діяльність, функції та повноваження зазначених організацій, можна дійти до висновку, що більшість з них не має жодних механізмів для забезпечення імплементації своїх рішень.

Центральне місце в системі універсальних міжнародних міжурядових організацій займає Генеральна Асамблея ООН після пропозиції щодо багатьох проектів створення спеціальної міжнародної організації з обмеженою кількістю членів поза системою ООН, яка мала б контрольні та примусові функції. Цей орган виступає належним форумом для здійснення узгоджених

політичних дій щодо вирішення глобальних екологічних проблем, що знаходить відображення у прийнятих Резолюціях.

Комісія зі сталого розвитку (КСР), яка звітує перед ЕКОСОП, слугує відкритим форумом для обговорення проблем, зокрема охорони довкілля, як у межах системи ООН, так і поза нею, залучаючи міжурядові та неурядові організації. Робота КСР визнана успішною з погляду сприяння взаємодії та обміну ідеями. Однак, її діяльність оцінюється як менш ефективна у забезпеченні очікуваного комплексного підходу до питань довкілля та розвитку.

Ми погоджуємося з думкою, що поряд з нормами «м'якого права», стандарти, які приймають МАГАТЕ та ІКАО, можна вважати специфічними джерелами права, хоча за своєю суттю вони є «нормами безпеки, тобто односторонніми актами міжнародної організації адміністративно-регламентаційного характеру» [13] і можуть бути «одягнені» в правові форми і набувати юридично обов'язкового характеру (наприклад, у нормативно-правовому акті національного рівня або міжнародному договорі).

Провідну роль в регулюванні питань охорони навколишнього середовища від радіоактивного забруднення грає МАГАТЕ - міжнародна організація універсального характеру, яка входить до системи ООН. Попри схожість зі спеціалізованими установами ООН, МАГАТЕ має унікальне становище в системі ООН. Цей статус впливає зі спеціальних повноважень Агентства, зафіксованих у його Статуті, щодо контролю нерозповсюдження ядерної зброї, що обумовлює його особливі зв'язки з такими органами, як Рада Безпеки ООН.

Одним з основних органів ООН в сфері охорони навколишнього середовища є Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), яка була створена з ініціативи «Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року» і рішення Генеральної Асамблеї ООН 1973 року.

Аналіз багаторічної діяльності ЮНЕП дозволяє зробити висновок про організаційну еволюцію структури цього органу і формування основних

напрямків її діяльності: збирання, обробка і поширення екологічної інформації; формування завдань і стратегій щодо екологічних програм різних рівнів; ініціювання розробки і прийняття екологічних договорів і конвенцій; фінансування проєктів і програм з Фонду навколишнього середовища.

Незважаючи на те, що повноваження ЮНЕП були визначені Генеральною Асамблеєю ООН під час її заснування, треба визнати, що правовий статус цього органу характеризується юридичною несаможиттєвістю та обмеженою правосуб'єктністю. Відсутність у ЮНЕП права на самостійне укладання міжнародних договорів та застосування санкційних механізмів до суб'єктів міжнародного права демонструє необхідність посилення її позицій як центрального координуючого інституту ООН у сфері природоохоронного співробітництва. Існує пропозиція про трансформацію ЮНЕП у повноцінну міжнародну організацію, засновану на міжнародному договорі, з адекватним фінансовим та організаційним забезпеченням (секретаріат, ієрархічна система органів). Це наділило б її правом приймати для держав обов'язкові рішення прямої дії, за аналогією з повноваженнями Ради Безпеки ООН щодо підтримки міжнародного миру та безпеки (відповідно до гол. VI та VII Статуту).

Реформування ЮНЕП неминуче посилять її правовий статус та реальну здатність впливати на процеси збереження й захисту довкілля. Це є вкрай важливим в сучасних умовах, адже масштаб світових екологічних проблем уже перевищує можливості як самої Програми, так і спеціалізованих установ ООН, навіть тих, які добре зарекомендували себе.

На сьогодні можна констатувати неготовність держав створити не просто дієвий міжнародний, а наднаціональний механізм у сфері захисту довкілля. Тим часом потреба у цьому відчувається дедалі гостріше.

Регіональні організації здійснюють суттєвий внесок у підтримання сприятливого стану навколишнього середовища, функціонуючи як найбільш релевантний майданчик для конструктивного обговорення та вирішення гострих екологічних питань на місцевому рівні. Принциповим завданням

їхньої діяльності є забезпечення сталого балансу між заходами зі збереження довкілля та економічним розвитком.

В загальному вигляді завдання міжнародних організацій регіонального рівня можна сформулювати наступним чином:

1) домагатися ефективнішого виконання міжнародно-правових та інших міжнародних зобов'язань у сфері охорони навколишнього середовища на регіональному рівні;

2) забезпечувати співпрацю міжнародних економічних та фінансових установ задля досягнення сталого розвитку;

3) координувати політику та забезпечувати узгодженість програм різних органів та установ для їх взаємодії та попередження дублювання зусиль;

4) впроваджувати регіональні і міжнародні стратегії розвитку у національні політики щодо забезпечення екологічного балансу і сталого розвитку.

II. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИРОДООХОРОННОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

2.1. Формування права на участь громадськості в охороні навколишнього середовища

В минулому, як і сьогодні, люди об'єднувалися в групи на основі спільних інтересів – політичних, релігійних чи професійних. Ці об'єднання, від античних угруповань до середньовічних гільдій, завжди так чи інакше впливали на суспільство і державу.

Поширення демократичних цінностей у другій половині ХХ століття призвело до розширення участі громадян у міжнародних і національних справах. Цей процес, який спочатку стосувався миру та прав людини, згодом поширився і на екологічну сферу. Такий розвиток значною мірою був стимульований Стокгольмською (1972) та іншими міжнародними конференціями, присвяченими довкіллю.

У період кінця 1960-х – початку 1970-х років у ряді країн започатковано законодавче закріплення положень, що забезпечували допуск громадськості до обговорення екологічних аспектів планування та здійснення проєктів, включаючи будівництво промислових та інших об'єктів. Протягом 1990-х років слова «консультації» та «участь громадськості» стали синонімами до фраз «успішне рішення питань охорони довкілля» і забезпечили перехід до більш широких міркувань про «хороше управління», «екологічну справедливість» та «екологічне громадянство» [30, р. 168].

Практика залучення держав, міжнародних організацій, науковців, експертів та неурядових організацій до розгляду екологічних проблем сприяла формуванню міжнародного консенсусу щодо нерозривного зв'язку між правами людини, розвитком та охороною довкілля. Важливим моментом в цьому контексті стала Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку, проведена в Ріо-де-Жанейро в 1992 році.

Попри окремі здобутки, екологічний стан і соціальні аспекти не були повною мірою інтегровані у процес прийняття фундаментальних економічних рішень. Як наслідок, деградація навколишнього середовища продовжувалася, а рівень бідності серед населення залишався високим, а різниця рівня життя між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, збільшувалася. Інтеграція питань довкілля та розвитку залишається одним із головних викликів управлінню сталим розвитком у всьому світі. Однією з головних умов хорошого управління є «участь громадськості, в тому числі, у вигляді громадських організацій» [31, р. 2].

Хочеться зауважити, що участь громадськості — це поняття, яке охоплює сфери життя, де інтереси держави та суспільства перетинаються, а прийняті рішення можуть вплинути на суспільство і громадян. У широкому сенсі це означає реальне залучення громадянського суспільства (особливо його активної частини) до процесів прийняття важливих соціально-політичних рішень та програм. Ці програми потенційно впливають на соціальне середовище та життєдіяльність суспільства та його членів.

Поняття «участь громадськості» можна визначити наступним чином: «усі взаємозв'язки між урядом та громадянським суспільством, включаючи процес, за допомогою якого уряд та громадянське суспільство встановлюють діалог, створюють партнерства, діляться інформацією та іншим чином взаємодіють, щоб планувати, здійснювати та оцінювати політику, проєкти та програми розвитку» [32, р. 6].

Безумовно, участь громадськості, яка об'єднана в громадські організації, найбільш гостро проявляється у сфері довкілля, оскільки вона торкається, перш за все, публічних інтересів. Концепція участі міжнародних неурядових організацій (МНУО) в екологічних рішеннях міцно закріпилася в сучасних політико-правових течіях. За останні десятиліття вона стала ключовим елементом багатьох глобальних систем регулювання у сфері охорони довкілля. Це зумовлено також і тим, що «участь громадськості здатна залучити різні думки про те, що неправильно в регулюванні охорони навколишнього

середовища» [33, р. 87].

Через складну правову та політичну природу екологічних проблем, необхідна широка участь громадськості та неурядових організацій на всіх рівнях. Хоча форми цієї участі можуть бути різними, вона ґрунтується на трьох основних правах:

1. Доступ до інформації про довкілля.
2. Участь у прийнятті рішень.
3. Доступ до судочинства (правосуддя).

На 45-й сесії ЕКОСОП, ООН було прийнято Резолюцію 1346 (XLV) від 30 липня 1968 р., яка пропонувала Генеральній Асамблеї розглянути питання про скликання конференції з питань навколишнього середовища. Резолюція Генеральної Асамблеї 2398 (XXIII) від 3 грудня 1968 р. ухвалила скликати конференцію з проблем навколишнього середовища людини.

Потрібно зазначити, що «важливим документом, що встановлює зв'язок між правами і свободами людини, соціальним прогресом, розвитком і навколишнім середовищем, заклавши основи участі громадськості у вирішенні питань навколишнього середовища» [33], стала Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2452 (XXIV) від 11 грудня 1969 р. «Декларація соціального прогресу» [33]. В Резолюції, зокрема, проголошувалося, що «соціальний прогрес і розвиток вимагають повного використання людських ресурсів» [34], включаючи, зокрема: «а) заохочення творчої ініціативи в атмосфері освіченої громадської думки; б) поширення інформації національного та міжнародного характеру з метою розвитку у суспільстві суспільств у змінах; в) визначення та здійснення спільних цілей розвитку в умовах повної пошани основних свобод, закріплених у Загальній декларації прав людини» [34, ст. V]. При цьому головною метою прогресу і розвитку в резолюції визначалися «захист і поліпшення навколишнього середовища» [34, п. "с" ст. XIII]. Нарешті, як один із засобів і методів досягнення цілей соціального прогресу та розвитку вказувалося «вжиття заходів для забезпечення належним чином ефективної участі всіх елементів суспільства у

розробці та виконанні національних планів та програм економічного та соціального розвитку» [34, ст. XV].

Низка резолюцій, прийнятих згодом у рамках міжнародних універсальних та регіональних організацій і конференцій, у тій чи іншій формі висловлювали ідею залежності здійснення прав людини, досягнення соціального прогресу та розвитку від стану довкілля та згадували про участь громадськості у питаннях, що стосуються навколишнього середовища. Так, у Стокгольмській декларації з проблем навколишнього людини середовища 1972 р. було формально проголошено право на адекватні умови життя в середовищі відповідної якості як один із аспектів прав людини.

Відповідно до Всесвітньої хартії природи 1982 р., «кожна людина відповідно до законодавства своєї країни повинна мати можливість брати участь індивідуально або колективно в процесі розробки рішень, що безпосередньо стосуються навколишнього середовища, у разі нанесення їй шкоди або погіршення її стану» [35].

Серед міжнародно-правових документів, особливо виділяються «Декларація з навколишнього середовища та розвитку» і «Порядок денний на XXI століття», які були прийняті на Ріо-де-Жанейрська конференція в 1992 році. Принцип 10 цього документу передбачає «розгляд питань навколишнього середовища за участю всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні» [36]. Також там конкретизується право на участь зацікавлених громадян, яке «охоплює: 1) доступ до інформації, що стосується навколишнього середовища, включаючи інформацію про небезпечні матеріали та діяльність у їх громадах; 2) можливість брати участь у процесах прийняття рішень; 3) ефективний доступ до судових та адміністративних розглядів, включаючи відшкодування та засоби судового захисту» [36]. Це означає, що дія перших двох положень зосереджена здебільшого на внутрішньодержавному рівні, тоді як третє положення застосовується ширше, маючи загальносвітове значення. Крім Принципу 10, «право на участь у питаннях навколишнього середовища міститься також і в інших положеннях

Ріо-де-Жанейрської декларації, але стосовно окремих груп, зокрема жінок (Принцип 20), молоді (Принцип 21), а також корінних народів та місцевих громад (Принцип 22)» [36].

Декларація «Порядок денний на XXI століття» також передбачає «участь громадськості і неурядових/громадських організацій у вирішенні проблем, що стосуються навколишнього середовища» [18]. Цей документ розглядає широку участь громадськості як фундаментальну вимогу для досягнення сталого розвитку. Це зобов'язує окремих осіб, групи та організації брати участь в оцінці впливу на довкілля та бути поінформованими й залученими до процесу прийняття рішень, особливо тих, які потенційно зачіпають громади, де вони проживають чи працюють. Відповідно до «Порядку денного на XXI століття» «окремі види, групи та організації повинні мати доступ до інформації, що стосується навколишнього середовища та розвитку, що знаходяться в розпорядженні національних урядів, включаючи інформацію про продукцію та види діяльності, які суттєво впливають на навколишнє середовище, та до інформації про заходи з охорони навколишнього середовища» [18, преамбула до гл. 23]. Цей документ також встановлює суб'єктів, участь яких обов'язкова. До них, зокрема, «належать: жінки, молодь, корінні народи та місцеве населення, недержавні організації, місцева влада, робітники, бізнес та промисловість, вчені та фермери» [18, розд. III].

В Йоганнесбурзькій декларації зі сталого розвитку (2002 р.) прямо не згадується участь громадськості в питаннях, що стосуються навколишнього середовища, проте виражається відданість глобальним програмам та Плану виконання рішень (Йоганнесбурзький план), які акцентують на необхідності партнерства з усіма основними групами, включаючи громадянське суспільство, жіночі організації та молодь, для досягнення сталого розвитку.

Право на залучення громадськості до екологічних процесів вийшло за межі рекомендаційних та декларативних актів, набувши обов'язкової юридичної сили у міжнародному праві. Підписані протягом останніх

десятиліть міжнародні договори у сфері захисту довкілля обов'язково передбачають участь суспільства у розв'язанні екологічних проблем. До таких актів належать:

- «Протокол до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (Конвенція з кислотних дощів) 1979 р.», що стосується «контролю над викидами змінних органічних сполук та їх транскордонної передачі» [37, ст. 2] (Женева, 18 листопада 1991 р.);

- «Конвенція про охорону та використання транскордонних річок та озер» [38, ст. 16] (Гельсінкі, 17 березня 1992 р.);

- «Конвенція про транскордонний вплив промислових пригод» [39, ст. 9] (Гельсінкі, 17 березня 1992 р.);

- «Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря» [40, ст. 17] (Гельсінкі, 17 березня 1992 р.);

- «Конвенція про біологічну різноманітність» [41, преамбула, ст. ст. 13 та 14] (Ріо-де-Жанейро, 5 червня 1992 р.);

- «Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну діяльністю, небезпечною для довкілля» [21, ст. ст. 13 - 16] (Лугано, 21 червня 1993 р.);

- «Рамкова конвенція ООН про зміну клімату» [42, ст. ст. 4 та 6] (Нью-Йорк, 9 травня 1992 р.);

- «Конвенція ООН по боротьбі з опустелюванням у тих країнах, які зазнають серйозної посухи та (або) опустелювання, особливо в Африці» [43, ст. 3, 10, 13, 14, 19 і 25] (Париж, 17 червня 1994 р.);

- «Конвенція ООН про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків» [44, ст. 32] (Нью-Йорк, 21 травня 1997 р.);

- «Конвенція про стійкі органічні забруднювачі» [45, ст. 10] (Стокгольм, 22 вересня 2001 р.);

- «Конвенція про співробітництво та стійкий розвиток вод Дунаю» [46, ст. 14] (Софія, 29 червня 1994 р.);

- «Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі

прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» (Орхус, 1998 р.) [47].

Ключовим міжнародно-правовим актом щодо залучення громадян до екологічних рішень є Орхуська конвенція (1998 р., Данія). Її унікальність полягає в тому, що вона, на відміну від більшості міжнародних договорів, повністю сфокусована виключно на трьох аспектах: доступі до екологічної інформації, участі громадськості у прийнятті рішень та доступі до правосуддя.

Крім того, хоча Конвенція була ініційована як регіональний документ (у рамках ЄЕК ООН), її важлива особливість полягає в тому, що вона відкрита для приєднання будь-якої держави-члена ООН. Це надає їй глобального значення як документа, що встановлює фундаментальні стандарти участі суспільства у питаннях довкілля. «Конвенція є всесвітньо значущим прикладом правової консолідації заходів зростання участі суспільства щодо прийняття адміністративних рішень, свободи інформації та доступу до правосуддя» [29, р. 174].

Положення Орхуської конвенції надають певні визначення, в тому числі визначення громадськості: «одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їхнє об'єднання, організації або групи, які діють згідно з національним законодавством або практикою» [47, ст. 2, п. 4], а «зацікавлена громадськість означає громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі; для цілей даного визначення недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища та відповідають вимогам національного законодавства, вважаються такими, що мають зацікавленість» [47, ст. 2, п.5].

Також положення Орхуської конвенції надають право на «вирішення екологічних проблем без дискримінації за ознакою громадянства, національної належності чи місця проживання та, у разі юридичної особи, без дискримінації за ознакою її зареєстрованого місцезнаходження або фактичного центру діяльності» [47, ч. 9 ст. 3]. Основні положення, що

містяться в Орхуській конвенції, можна умовно розділити на кілька «опор».

До першого стовпа Конвенції належить зобов'язання, встановлене статтею 4, яке вимагає від держав гарантувати громадянам доступ до екологічної інформації, що запитується. Це право реалізується відповідно до внутрішнього законодавства. Крім того, Конвенція регламентує (встановлює) вимоги до державних органів щодо формату та часових рамок надання запитуваних даних. При цьому згідно з Конвенцією «відмова у наданні інформації державним органом може бути за вичерпним переліком підстав» [47, ч. 3, 4 ст. 4].

До другого стовпа - участь громадськості у прийнятті рішень щодо конкретних видів діяльності. Відповідно до положень ст. 6 Конвенції «держави повинні забезпечити участь громадськості вже на ранньому етапі, коли відкрито всі можливості для розгляду різних варіантів і коли може бути забезпечена ефективна участь громадськості» [47, ст. 6].

До третього стовпа належить доступ громадськості до правосуддя. Відповідно до ст. 9 Конвенції «держави у межах свого національного законодавства забезпечують, щоб будь-яка особа, яка вважає, що її прохання про доступ до інформації неправомірно відхилено або неадекватно задоволено, мала доступ до процедури розгляду прийнятого рішення в суді або в іншому незалежному та неупередженому органі, заснованому відповідно до закону. Крім того, зазначені держави забезпечують, щоб представники громадськості, які відповідають передбаченим у її національному законодавстві критеріям, якщо такі існують, мали доступ до адміністративних чи судових процедур для оскарження дій або бездіяльності приватних осіб та державних органів, які порушують положення національного законодавства, що стосується довкілля» [47, ст. 9].

Орхуська конвенція відіграє важливу роль у забезпеченні участі громадської в екологічних процесах. Її широке представництво, особливо серед країн-членів ЄЕК та Європейського Союзу, підкреслює високий політичний пріоритет цього питання. Значна кількість Сторін Конвенції

свідчить про широке впровадження її положень у національні правові системи, що є основою для реалізації участі громадськості. Крім того, Конвенція вплинула на право Європейського Союзу: інститути ЄС здійснили кроки для гармонізації законодавства Спільноти з її нормами.

Підводячи висновок, слід зазначити, що громадськість є ключовою основою для міжнародних громадських організацій, оскільки саме активна участь громадян та їх об'єднань у вирішенні суспільних питань забезпечує легітимність, підтримку та ефективність таких організацій. Міжнародні громадські організації часто виникають як відповідь на глобальні виклики, що потребують колективних дій на різних рівнях, і їх діяльність ґрунтується на залученні широких верств населення та співпраці з місцевими громадськими ініціативами.

2.2. Роль міжнародних неурядових організацій у збереженні і охороні навколишнього середовища

Вирішальна роль у забезпеченні глобальної безпеки, миру та розв'язанні світових проблем належить державам та міжурядовим організаціям, які володіють значними ресурсами та повноваженнями. Проте, нині стає зрозумілим: ефективне подолання екологічних викликів вимагає не лише їхніх дій, але й активного та широкого залучення громадянського суспільства.

Актуальність екологічних викликів сьогодення стала визначальним фактором для залучення більшості міжнародних неурядових організацій до їхнього вирішення. Число цих структур безперервно збільшується, передусім завдяки появі нових спеціалізованих установ, чия діяльність цілеспрямовано орієнтована на охорону природи.

У доктрині міжнародного права відсутнє однозначне визначення міжнародної неурядової природоохоронної організації (МНПО). Зауважимо, що в юридичній літературі існує думка про те, що «поняття «неурядова організація» є неточним і замість нього слід вживати поняття «міжнародні

громадські організації», яке точніше відображає їх сутність» [48, р. 12–13]. Невипадково в науковій літературі пропонується розробити відповідний документ, який би містив єдине для всіх установ системи ООН поняття міжнародної неурядової природоохоронної організації.

В Енциклопедії міжнародного права дано наступне визначення неурядової організації: «Неурядовими організаціями є приватні організації (об'єднання, федерації, спілки, суспільства), групи, не засновані урядом або міжурядовими угодами, але здатні відігравати певну роль у міжнародних відносинах. У тому випадку, якщо членство або діяльність організації обмежується межами певної держави, можна говорити про національну неурядову природоохоронну організацію, а у разі виходу за межі однієї держави - про міжнародну неурядову природоохоронну організацію» [49].

На думку Ф. Брайар та М.Р. Джалілі, міжнародна неурядова природоохоронна організація відповідають «трьом критеріям:

- міжнародний характер складу та цілей;
- приватний характер засновництва;
- добровільний характер діяльності» [50, р. 31].

Ф. Брайар та М.Р. Джалілі під «міжнародними неурядовими природоохоронними організаціями розуміють структуру співробітництва у специфічних галузях, що поєднує недержавні інститути та індивідів кількох країн: релігійні організації (наприклад, Всесвітня рада церков); організації вчених (наприклад, Пагуоський рух); спортивні (ФІФА); профспілкові (МФП); правові (Міжнародна амністія) тощо організації, установи та асоціації» [50, р. 31]. Більш того, політичний намір неурядових природоохоронних інституцій щодо співробітництва повинен бути формалізований у їхніх установчих актах. Необхідною умовою є також функціонування сталого адміністративного апарату, який забезпечує безперервність розвитку суб'єкта та незалежність його компетенційних повноважень і управлінських рішень.

Зорґбіб Ш. вважає, що поняття «неурядові організації» містить три види організацій. По-перше, це «сили громадської думки» [51, р. 91 - 118]. Їхня

конкурентоспроможність із державами як міжнародними акторами у сфері світової політики обмежена, однак вони мають значний вплив на міжнародну громадську думку. До них належать різного роду «інтернаціонали»: політичні, релігійні, гуманітарні тощо. По-друге, це «приватна транснаціональна влада», тобто організації та інститути, які говорять про появу нових «економічних, окультних та неконтрольованих» сил. Тобто «вони виражають розбіжність між політичною та економічною владою у міжнародних відносинах та серйозно впливають на організацію світового суспільства» [51, р. 91 - 118].

Консультативний статус фактично перетворює ці МНПО на інструмент впливу на міжнародне право та політику, надаючи їм такі повноваження:

1. Прямий доступ: Дозволяє виходити за межі національних урядів і звертатися безпосередньо до глобальних органів.
2. Технічна експертиза: Дає можливість офіційно надавати наукові та технічні дані для обґрунтування рішень.
3. Участь у підготовці: Забезпечує вплив не лише на прийняті, а й на проєктовані міжнародні норми та угоди (правотворчий процес).

Завдяки консультативному статусу Міжнародні Неурядові Організації мають реальну можливість безпосередньо брати участь у створенні міжнародних законів. Їх алгоритм дій наступний: пошук недоліків чи прогалин в міжнародному праві; передача інформації державам чи міжурядовим організаціям; допомога цим організаціям складати проєкти нових резолюцій та міжнародних договорів; вплив на громадську думку і оголошення позиції державам щодо проблем, які треба вирішити на міжнародному рівні.

Аналогічний статус мають наступні природоохоронні міжнародні неурядові організації: Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (треба зазначити, що на сьогодні МСОП має найширше міжнародне визнання), Консультативний комітет з охорони моря (АКОПС), ЕкоМір - форум неурядових організацій Середнього Сходу з захисту навколишнього середовища, Грінпіс міжнародний, Міжнародні спільноти відродження Землі (ІКРЕ), Міжнародний фонд захисту тварин (ІФАВ), міжнародне товариство

«Лікарі за охорону навколишнього середовища» тощо.

В Резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН 228(X) від 27 лютого 1950 р., яка була прийнята саме з метою конкретизації ознак міжнародних неурядових природоохоронних організацій містить наступне визначення МНПО: «будь-яка міжнародна організація, не заснована на підставі міждержавної угоди, вважається неурядовою» [52];

Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій взагалі виділяє три основні ознаки МНПО: «некомерційна мета діяльності, створення відповідно до внутрішнього акту будь-якої держави, провадження діяльності принаймні у двох державах» [53].

Спеціальна комісія ООН щодо Азії та Тихого океану (ЕСКАТО) зазначає, що МНПО, як правило, є «приватними та некомерційними організаціями з відносно невеликими та гнучкими структурами» [51]. Як правило їх створюють для надання послуг, задоволення релігійних або благодійних потреб, а фінансування надходить переважно за рахунок добровільних пожертвувань. Однак ЕСКАТО також зазначає, що в «різних ситуаціях виникають різні види МНПО, які відіграють значною мірою різні ролі, і тому вони не піддаються єдиному визначенню через величезну різноманітність у їхньому походженні, структурах, цілях та функціях» [51].

Більшість МНПО, які мають спеціальну природоохоронну компетенцію, вирішують проблеми охорони окремих природних ресурсів. Це: Європейська федерація з охорони вод, Всесвітня федерація із захисту тварин, Міжнародна рада з охорони птахів, Міжнародна федерація з охорони альпійських районів і багато інших.

Як вже зазначалося вище найбільш авторитетною організацією серед МНПО є Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП). Він діє з 1948 року і базується у Гланді (Швейцарія). Основною задачею цієї організації (ст. 1 Статуту) є сприяння співпраці між різними суб'єктами (урядами, організаціями, приватними особами) для охорони та

збереження природи на національному й міжнародному рівнях. Організація має широке коло членів, включаючи уряди країн, державні органи, громадські та наукові організації. Україну в МСОП представляють Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів і низка громадських та наукових установ.

Союз має широке представництво: до його складу входять 82 держави, 111 урядових установ, понад 800 неурядових організацій, а також близько 10 000 вчених та експертів із 181 країни. Місія МСОП полягає у впливі, стимулюванні та підтримці світової спільноти для збереження цілісності й різноманітності природи, а також для забезпечення екологічно життєздатного та рівноправного використання природних ресурсів. Окрім організацій-членів, до Союзу входять шість наукових комісій та професійний секретаріат.

Діяльність МСОП охоплює шість основних природоохоронних напрямів, які очолюються комісіями, що складаються з урядовців, громадських діячів, науковців та експертів.

Союз відіграв вирішальну роль у підготовці проєктів таких міжнародних документів, як конвенції про охорону водно-болотних угідь та про обмеження міжнародної торгівлі зникаючими видами. Однією з перших ініціатив МСОП стало систематичне збирання інформації про рідкісні та зникаючі види тварин. Зібрана інформація була оприлюднена в 1996 році як «Червона книга фактів». Ця публікація класифікувала зниклі й рідкісні види тварин за чотирма категоріями: зникаючі, рідкісні, ті, що скорочуються, та ті, ступінь загрози для яких не встановлено. Згодом було додано нову категорію – види, яким загрожує зникнення.

МСОП працює над збереженням ґрунтів, вод, повітря, флори, фауни та інших природних багатств. Його мета — запобігти погіршенню стану навколишнього середовища, включаючи неторкнуті природні території, шляхом розробки ефективних рішень. Союз є лідером у захисті рідкісних та зникаючих видів, у збереженні природних оселищ диких тварин і сприянні розвитку заповідної справи, підтримуючи створення парків і резерватів.

Оскільки охорона природи стає однією з найгостріших проблем

людства, нерозривно пов'язаною з миром і соціально-економічним прогресом, МСОП змушений розробляти відповідні наукові принципи та методи її збереження. Варто зазначити, що «у справі розробки природничих принципів і методів охорони природи та ощадливого використання природних ресурсів виключно важлива роль належить регулярно проведеним МСОП з Генеральною Асамблеєю ООН науково-технічним конференціям, які є фактично сесіями Всесвітнього парламенту з охорони природи» [54, р. 8].

Першою конференцією, яка проводилася за сприяння ЮНЕСКО, була конференція, яка відбулася 22 - 29 серпня 1949 р. в Лейк-Саксесі (США). Вона була присвячена «розвитку природоохоронної освіти, розширенню екологічних досліджень у вирішенні питань збереження природних ресурсів, посиленню охорони рідкісних та зникаючих об'єктів тваринного і рослинного світу» [55, р. 210 - 211].

Робота МСОП завжди була досить результативною. Із сорока резолюцій, прийнятих на VIII сесії Генеральної асамблеї (1963 р.), лише три, які стосувалися посилення правового захисту заповідників на Суматрі та унікальних видів на Занзібарі, не були виконані урядами Індонезії.

З часом коло питань, які порушуються в резолюціях МСОП, постійно розширюється, приділяючи дедалі більше уваги екологічним викликам міжнародного рівня, а не внутрішнім питанням держав. Свідченням ефективності є те, що практично всі рекомендації IX Генеральної асамблеї – зокрема ті, що стосуються міжнародного співробітництва, охорони китів, анчоусів біля Перу, мігруючих птахів та регулювання отрутохімікатів – були успішно реалізовані.

Вже в 1962 р. XII сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО та XVII сесією Генеральної Асамблеї ООН діяльність МСОП з охорони навколишнього середовища отримала загальне визнання.

МСОП виконує подвійну функцію, розробляючи наукові основи природоохоронної діяльності та створюючи проекти міжнародних правових документів. Яскравим прикладом такої роботи є розробка проекту нового

міжнародного договору про охорону африканської фауни та флори на прохання Організації африканської єдності. Цей проєкт був покликаний замінити собою Лондонську конвенцію 1933 року.

МСОП відігравав ключову роль у розробці міжнародних природоохоронних інструментів. Організація:

- Сприяла Міжурядовій морській консультативній організації в удосконаленні Лондонської конвенції 1954 р., спрямованої на запобігання забрудненню моря нафтою.
- У співпраці з Міжнародною радою з охорони птахів підготувала основу для Паризької конференції з охорони птахів 1950 р.
- У 1961 році разом із Міжнародним бюро з вивчення водоплавних птахів та Міжнародною радою з охорони птахів ініціювала програму MAR для інвентаризації та захисту водно-болотних угідь.

Таким чином, незважаючи на відсутність у МСОП права створювати норми міжнародного права як його суб'єкту, його активна участь у розробці проєктів міжнародних угод є яскравим свідченням посилення впливу міжнародної громадськості (в особі міжнародних неурядових організацій, або МНПО) на міжнародні правові та політичні процеси.

Як ми бачимо, МНПО відіграють значну роль у формуванні як міжнародного, так і національного екологічного права. Незважаючи на те, що їхні рішення не мають прямої юридичної сили для держав, ці організації здатні істотно впливати на державну політику та міжнародні відносини. Їхній вплив реалізується через підготовку текстів міжнародних конвенцій, угод та національних законів у сфері захисту навколишнього середовища, що набуває особливої ваги в умовах посилення діяльності громадськості (так званої «народної дипломатії»).

З-поміж МНО юридичного профілю, які суттєво впливають на вирішення проблем у сфері охорони навколишнього середовища, можна також виділити:

- «Консультативний комітет з охорони моря» (1952 р. створення, штаб-

квартира в Лондоні, Велика Британія). Ця неурядова організація була першою, метою дослідження якої було і залишається рішення проблем забруднення морів;

- «ЕкоСвіт» - мережа неурядових організацій захисту навколишнього середовища Середнього Сходу (The EcoPeace - Middle East Environmental NGO Forum. Рік створення – 1994, штаб-квартира знаходиться у Єрусалимі, Ізраїль). Діяльність організації спрямована на посилення можливостей природоохоронних неурядових організацій для плідної взаємодії з державними органами з метою охорони довкілля. Вона забезпечує спільне вирішення регіональних проблем шляхом ефективної транскордонної співпраці, а також надає допомогу в інформаційному забезпеченні та екологічній освіті громадськості. Кінцевою метою є сприяння сталому та мирному розвитку регіону через раціональне використання природної спадщини та ресурсів;

- «Форум середземноморських неурядових організацій з екології та сталого розвитку» (1995 р. створення, штаб-квартира знаходиться у Барселоні, Іспанія) є форумом неурядових організацій країн басейну Середземного моря. Форум ставить собі за мету забезпечити охорону довкілля в районі Середземномор'я. Це досягається шляхом спільного управління морським та прибережним регіоном, що базується на співдружності держав, а також інтеграції екологічних цілей у концепцію сталого розвитку;

- Міжнародний фонд захисту тварин (The International Fund for Animal Welfare, IFAW) (1969 р. створення, штаб-квартира знаходиться у Ярмут-Парку, США). Організація прагне захистити тварин (як диких, так і домашніх) на глобальному рівні. Це включає зменшення їхньої експлуатації у комерційних цілях, надання невідкладної допомоги під час криз та катастроф, пошук заміників для використання диких тварин у традиційній медицині, а також відстеження міжнародних торгових угод, що мають вплив на тваринний світ та його екосистеми;

- Міжнародний форум «Лікарі за охорону навколишнього середовища»

(1990 р. створення, штаб-квартира знаходиться у Женеві, Швейцарія). Основна мета полягає у зміцненні здоров'я населення шляхом збереження та відновлення якості довкілля. Важливим елементом є вимога до медичних працівників та інших фахівців виявляти професійну обережність під час ухвалення рішень та публічного інформування про вплив погіршення екологічної ситуації на здоров'я як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Крім того, організація сприяє сталому розвитку;

- Середземноморська рада з пожеж (The Mediterranean Council for Burns and Fire Disasters, MBC), (1983 р. створення, штаб-квартира знаходиться в Палермо, Італія). Організація прагне встановити високі стандарти у сфері пожежної безпеки, підтримуючи безперервну співпрацю фахівців з країн Середземномор'я у питаннях запобігання пожежам та ліквідації їхніх наслідків. Інша ключова мета – забезпечити міждержавне співробітництво завдяки обміну інформацією за допомогою всіх можливих ресурсів;

- Фонд Рейнфорест (The Reinforest Foundation) (1998 р. створення, штаб-квартира знаходиться у Лондоні, Великобританія). Фонд має на меті допомогати корінним народам та громадам тропічних лісів у збереженні їхнього довкілля. Це досягається шляхом підтримки їхнього права контролювати природні ресурси, що є основою їхньої культури та добробуту. Крім того, Фонд займається розробкою механізмів для юридичного захисту їхніх колективних та індивідуальних прав.

Фонд здійснює свою роботу за допомогою проєктів, орієнтованих на тропічні ліси, зокрема в таких країнах, як Демократична Республіка Конго, на Мадагаскарі, у Перу та Венесуелі.

- Всесвітній фонд дикої природи (The World Wide Fund for Nature International, WWF) (1961 р. заснування, штаб-квартира знаходиться у Швейцарії). Головне завдання полягає у припиненні деградації довкілля на світовому рівні, що необхідно для відновлення балансу у взаємовідносинах людства і природи.

Діяльність Фонду сфокусована на кількох ключових стратегічних напрямках: захист біологічних ресурсів в екосистемах та охорона рідкісних видів флори й фауни; створення і підтримка унікальної мережі особливо охоронюваних природних територій; розвиток програм для збереження лісів та впровадження принципів сталого лісокористування; підтримка природоохоронної освіти та розвиток механізмів для забезпечення «балансу інтересів» між потребами людини та збереженням навколишнього середовища;

- Грінпіс міжнародний (Greenpeace International) – міжнародна екологічна організація, яка була створена в Канаді у 1971 р. Штаб-квартира знаходиться в Амстердамі (Нідерланди). Головна мета полягає у зміні суспільного сприйняття природи та формуванні позитивної громадської думки щодо її захисту. Організація Грінпіс була заснована як група активістів, що прагнули власним прикладом і протестом змінити ставлення до екології. Сьогодні вона перетворилася на потужний міжнародний рух, що спирається на підтримку більш ніж 2,5 мільйона прихильників. Ця незалежна громадська організація використовує свій вплив, щоб тиснути на корпорації та державні органи. Завдяки національним відділенням у понад 40 країнах, Грінпіс об'єднує людей з різних континентів, культур та мов.

Головним завданням Грінпіс є подолання світових екологічних викликів, досягаючи цього, зокрема, шляхом мобілізації громадської думки та уваги урядових органів. Організація підтримує свою незалежність, існуючи лише завдяки пожертвам своїх прихильників і відмовляючись від будь-якої фінансової допомоги з боку держави, політичних сил чи комерційних структур.

Підсумовуючи, ми погоджуємося з думкою, що «неурядові організації відіграють ключову роль у формуванні та впровадженні демократичних структур, що ґрунтуються на їх участі, у тому числі з проблем охорони навколишнього середовища. Їхній авторитет пояснюється тією відповідальною та конструктивною роллю, яку вони грають у суспільстві» [54,

р. 201]. Сьогодні, коли світова спільнота переходить від нераціональних моделей розвитку до екологічно безпечного та сталого шляху, одним із головних завдань є сприяння розумінню цієї спільної мети в усіх верствах суспільства.

Міжнародні неурядові організації займають важливе місце у міжнародній системі завдяки своїй неурядовій, недержавній сутності та функції – бути голосом і виразником інтересів громадськості. Вони мають певний вплив на діяльність урядів, мають авторитет, підкріплений громадською думкою, володіють компетентністю в питаннях, що обговорюються і це все є стимулом просування домовленостей між державами.

Рішення перелічених вище МНО не мають жодної юридичної сили для держав і міжурядових організацій і носять рекомендаційний, морально-політичний характер. Незважаючи на це, їхній вплив на міждержавні відносини у сфері охорони природи та регулювання природних ресурсів невинно зростає. Це пояснюється низкою факторів: посиленням ролі науки в сучасному суспільстві, міжнародним характером її розвитку та значною морально зобов'язуючою силою їхніх рекомендацій, які є єдиною всебічною та науково обґрунтованою думкою більшості.

Отже сучасні міжнародні відносини характеризуються зростанням кількості та впливу міжнародних неурядових організацій, які виступають як активні суб'єкти міжнародних відносин, представляючи суспільні інтереси поза межами держав. Вони взаємодіють з урядовими організаціями, часто маючи консультативний статус, і відіграють значну роль у формуванні тенденцій та характеру міжнародної співпраці.

Висновки до Розділу II

Громадськість є ключовою основою для міжнародних громадських організацій, оскільки саме активна участь громадян та їх об'єднань у вирішенні суспільних питань забезпечує легітимність, підтримку та ефективність таких організацій. Міжнародні громадські організації часто виникають як відповідь на глобальні виклики, що потребують колективних дій на різних рівнях, і їх діяльність ґрунтується на залученні широких верств населення та співпраці з місцевими громадськими ініціативами.

У доктрині міжнародного права відсутнє однозначне визначення міжнародної неурядової природоохоронної організації. Наразі в наукових колах існує пропозиція щодо ухвалення міжнародного акта — резолюції Генеральної Асамблеї ООН, — яка мала б містити уніфіковане визначення цього поняття для всіх інституцій системи ООН.

Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів, заснований у 1948 році, є наймасштабнішою та найавторитетнішою міжнародною неурядовою організацією у сфері охорони довкілля. Згідно зі статтею 1 свого Статуту, МСОП активно сприяє співпраці між урядами, національними та міжнародними структурами, а також окремими фахівцями, які працюють над збереженням природи та природних ресурсів, координуючи відповідні заходи на національному та світовому рівнях.

У своїй діяльності МСОП не лише формує наукові концепції, а й розробляє проекти міжнародних правових актів. Як приклад, на запит Організації африканської єдності, МСОП підготував проєкт нового міжнародного договору про охорону фауни та флори Африки, який мав замінити Лондонську конвенцію 1933 року. Крім того, МСОП допомагав Міжурядовій морській консультативній організації в оновленні тексту Лондонської конвенції 1954 року щодо запобігання забрудненню моря нафтою.

Таким чином, МСОП, не маючи прав суб'єкта міжнародного права на

створення норм міжнародного права, бере участь у підготовці проектів міжнародних нормативних документів, що свідчить про збільшення ролі міжнародної громадськості, яка виступає в особі міжнародної неурядової природоохоронної організації, у міжнародних відносинах та праві.

Отже, міжнародні неурядові природоохоронні організації активно впливають на нормотворчу діяльність у галузі міжнародного та національного екологічного права. Хоча формально-юридично їх рішення не є обов'язковими для держав, проте в певних випадках, особливо з урахуванням зростання масштабів і значення народної дипломатії, шляхом розробки проектів міжнародних конвенцій, угод та національних законів про охорону довкілля, ці організації забезпечують суттєвий вплив на держави та хід міжнародних екологічних відносин.

Міжнародні неурядові природоохоронні організації займають своє місце у світовому механізмі завдяки своїй недержавній сутності та місії – представляти інтереси громадськості. Вони виступають як каталізатор для досягнення домовленостей між державами, впливаючи на уряди завдяки своєму моральному авторитету, висловленню громадської думки та високій компетентності в екологічних питаннях.

Хоча рішення міжнародних неурядових організацій не мають жодної юридичної сили і є лише морально-політичними рекомендаціями для держав та міжурядових органів, їхня вага і вплив на міжнародні відносини у сфері охорони природи та регулювання використання природних ресурсів невпинно зростають.

Отже сучасні міжнародні відносини характеризуються зростанням кількості та впливу міжнародних неурядових організацій, які виступають як активні суб'єкти міжнародних відносин, представляючи суспільні інтереси поза межами держав. Вони взаємодіють з урядовими організаціями, часто маючи консультативний статус, і відіграють значну роль у формуванні тенденцій та характеру міжнародної співпраці.

РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИРОДООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Діяльність Організації Об'єднаних Націй в Україні була започаткована 6 жовтня 1992 року відкриттям Представництва ООН у місті Києві. У червні 1993 року було підписано угоду з Програмою розвитку ООН (ПРООН), що стало основою для подальшої співпраці. Її правове підґрунтя ґрунтується на положеннях «Конвенції про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН» від 21 листопада 1947 року.

Взаємодія між ПРООН та Міністерством захисту довкілля і природних ресурсів України здійснюється на основі «трьох меморандумів про взаєморозуміння:

1. Меморандум про співпрацю у сфері сталого розвитку, охорони довкілля та енергетики (травень 2004 р.);
2. Меморандум про співпрацю у сфері змін клімату (червень 2004 р.);
3. Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та ПРООН щодо співробітництва у галузі сталого розвитку, охорони довкілля та енергетики» (червень 2008 р.).

У межах останнього меморандуму особливий акцент зроблено на реалізації спільних заходів, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків зміни клімату для довкілля України. Зокрема, це передбачає підтримку впровадження енергоефективних технологій, розвиток відновлюваної енергетики та сприяння реформуванню енергетичного сектору. У сфері збереження природного капіталу сторони погодилися на спільні дії щодо забезпечення належної охорони та раціонального використання біологічного різноманіття унікальних екосистем України.

Діяльність ПРООН в Україні спрямована на зміцнення національного потенціалу у вирішенні екологічних проблем на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях. У цьому контексті організація поширює

найкращі практики, надає експертні консультації з питань інноваційних підходів в екологічній політиці, а також формує партнерські зв'язки шляхом реалізації пілотних проєктів.

Міжнародне співробітництво України у сфері збереження природного капіталу відзначається багатогранністю та охоплює взаємодію з урядами різних держав світу. На глобальному та регіональних рівнях функціонує значна кількість природоохоронних організацій, серед яких провідне місце «займають: ПРООН (Програма ООН з розвитку) – United Nations Development Programme (UNDP); ВООЗ (Всесвітня організація ООН з питань охорони здоров'я World) – Health Organization (WHO); Світовий союз охорони природи – International Union for Nature Conservation (IUCN); Європейська мережа для інформації та спостереження за навколишнім середовищем – European Environment Information and Observation Network; Міжнародна інформаційна система з навколишнього середовища (ІНФОТЕРРА); Європейська науково-дослідна організація з навколишнього середовища – European Environmental Research Organization (EERO)» та інші. Роль крупних екологічних організацій є вирішальною, оскільки вони мають значний вплив на виробничий та торговельний сектори, вимагаючи від них суворого дотримання прийнятих екологічних стандартів і норм. Українська екологічна мережа представлена більш ніж 500 громадськими екологічними ініціативами. Серед найвідоміших: Всеукраїнська екологічна ліга, Українське товариство охорони природи, «Зелений світ», «Екологія-Право-Людина», «SaveDnipro», Національний екологічний центр України, Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта» та Українське ботанічне товариство та інші.

Діяльність екологічних природоохоронних організацій має на меті розширення природоохоронної практики в суспільстві, формування екологічної свідомості та залучення громадськості до активного вирішення проблем довкілля. Основними сферами діяльності цих організацій є: екологічна освіта та виховання; експертно-аналітична робота, включаючи

моніторинг природних ресурсів; а також масштабна інформаційно-просвітницька діяльність та організація природоохоронних акцій.

Екологічні організації, що залучають науковців та фахових екологів, концентруються на збереженні біорізноманіття, створенні природоохоронних зон, підготовці експертних висновків та незалежному моніторингу довкілля.

Основним завданням громадських екологічних організацій є забезпечення громадського контролю над дотриманням природоохоронного законодавства та практична допомога у подоланні екологічних викликів. Вони також активно займаються інформуванням суспільства та формуванням екологічної культури через освітні заходи.

Особливе значення має їхнє залучення до процесів формування та впровадження екологічної політики на державному та регіональному рівнях. Надзвичайно актуальним на сьогодні є їхній внесок у документування екологічних злочинів задля притягнення винних до відповідальності та відшкодування завданих збитків.

Але в цій сфері діяльності є певні проблеми. Розвиток громадського моніторингу, який проводять екологічні організації в Україні, зіштовхується з низкою проблем. Найголовнішою з них є недостатнє або цілковито відсутнє матеріально-технічне забезпечення цих організацій. Ця нестача серйозно обмежує їхню взаємодію із засобами масової комунікації, а також ускладнює інформування громадськості та впровадження ефективної практичної діяльності.

Для розвитку природоохоронного руху критично важливо налагодити ефективну взаємодію між структурами різних рівнів — міжнародними, всеукраїнськими та локальними організаціями, які працюють у сферах охорони, моніторингу та дослідження навколишнього середовища. Разом з тим, проблемним залишається питання взаємодії екологічних організацій із державними органами влади, які на практиці не завжди забезпечують належну підтримку у вирішенні актуальних проблем, зокрема у сфері вдосконалення законодавчої бази України.

Сучасні інформаційні технології, зокрема можливості Інтернету, надали окремим особам та організаціям швидкий доступ до необхідної інформації. Це значно спростило та активізувало взаємодію між природоохоронними організаціями, створивши умови для координації їхніх дій у сфері захисту довкілля. Одним із найбільш актуальних завдань сьогодення є консолідація зусиль різнопрофільних екологічних організацій, обмін досвідом та спільна робота задля досягнення ефективних результатів у сфері охорони навколишнього середовища. Причому зараз, в період військової агресії, допомога громадських організацій в Україні є вкрай важливою і актуальною.

Наприклад, діяльність української організації «Екологія-Право-Людина» [56]. Це «впливова рушійна сила, яка правовими методами захищає світове довкілля та екологічні права громадян в Україні та у всьому світі, пропонує зміни в українській судовій та законодавчій системах» [56].

За інформацією, яка розташована на офіційному сайті цієї організації «все починалось з невеликих проектів, пошуку однодумців, налагодження міжнародних зв'язків з організаціями, які вже мали досвід у цій сфері. Але за 22 роки діяльності ця організація ефективно боролася з браконьєрством, незаконною вирубкою лісів, безвідповідальною діяльністю промислових об'єктів та захищати екологічні права кожного. За час своєї роботи в «Екологія-Право-Людина» члени організації відвідали 795 конференцій та семінарів, а також організували понад 80 національних та міжнародних конференцій, семінарів та симпозіумів» [56].

Ключовими подіями історії діяльності «Екологія-Право-Людина» стали:

- «Заснування першої в Україні юридичної клініки екологічного права для підготовки юристів-практиків» [56].
- «Присвоєння екологічної премії Голдмана нашому представнику за стратегічну справу організації «Дунай – Чорне море» [56].
- «Заснування першого еколого-правового журналу «Екологія. Право. Людина» [56].
- «Розробку курсу із захисту екологічних прав для суддів» [56].

- «Створення on-line еколого-правової бібліотеки» [56].
- «Співавторство проекту Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [56].
- «Розробка on-line курсу з міжнародного екологічного права» [56].

Ще одна українська громадська організація «SaveDnipro» була заснована в 2017 році. В своїй діяльності «ставлять амбітні цілі, такі як:

- Екологізація промислових підприємств
- Тотальний моніторинг якості повітря
- Відкриття та цифровізація екологічних даних
- Відновлення зеленої інфраструктури
- Посилення екологічної безпеки» [57].

Ця організація не зупиняла свою діяльність і в період військових дій. Більш того, «вона створила найбільший агрегатор даних про стан радіаційного фону в Україні – дані з понад п'ятиста пунктів радіаційного контролю відображаються на даний час на карті системи SaveEcoBot, яка агрегує екологічні дані про забруднення та забруднювачів довкілля» [57].

Варто відзначити, що «цінність такої агрегації полягає у тому, що раніше всі ці дані були розпорошені і відображалися на різних відомчих ресурсах чи сайтах незалежних систем моніторингу чи були зовсім недоступні для широкої громадськості. Тож побачити картину в цілому було неможливо. Але тепер вся ця інформація доступна на одному ресурсі як для громадян, так і для органів влади. І все це зробили не професійні вчені, а представники громадянської науки» [57].

Окрім збору і аналізу інформації ГО SaveDnipro розвиває «власну мережу автоматизованих станцій моніторингу. Коли росіяни закрили доступ до даних про рівень радіації на Запорізькій АЕС, SaveDnipro встановив станції моніторингу uRADMonitor на різних напрямках від ЗАЕС. Обладнання для цього надали партнери – інші міжнародні комерційні та громадські організації, які займаються радіаційною безпекою. Зокрема це всесвітньо відома

Greenpeace, а також Safecast, заснована після аварії на Фукусімі у 2011 році» [57].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що діяльність природоохоронних організацій спрямована на захист навколишнього середовища, їх робота стала вагомим складовою суспільно-політичного життя України. Проте на сучасному етапі, враховуючи збройний напад РФ і його наслідки для довкілля України, є певні проблеми в сфері охорони навколишнього середовища.

Перш за все, слід зазначити, що не всі природозахисні організації характеризуються достатньою ефективністю.

По-друге, відчувається гостра потреба в професійних фахівцях.

По-третє, важливою складовою в результативній роботі було і залишається недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення. Фінансова підтримка заходів зі збереження навколишнього середовища, зважаючи на суттєве скорочення чисельності видів, погіршення стану довкілля та нестабільність клімату, загалом залишається недостатньою. Обмежене бюджетне фінансування, що має залишковий характер, не покриває потреб у цій сфері. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває створення чіткої системи залучення грантів від міжнародних організацій.

Фінансування природоохоронних проєктів на міжнародному рівні значною мірою забезпечує ГЕФ. Протягом 2008–2017 рр. ним було профінансовано заходи у сфері збереження навколишнього середовища на суму понад 20 млн доларів США, що дає підстави вважати його одним із провідних донорів у даному напрямі.

І останнє, ефективне вирішення проблем у сфері охорони навколишнього середовища можливе лише за умови усвідомлення кожним громадянином особистої відповідальності та власної ролі у збереженні довкілля. Екологічна політика держави не може обмежуватися виключно діяльністю профільного міністерства, оскільки передбачає консолідацію

зусиль громадян та суспільства загалом у напрямі збереження природних ресурсів в інтересах майбутніх поколінь і сталого розвитку країни.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Діяльність природоохоронних організацій спрямована на захист навколишнього середовища, їх робота стала ваговою складовою суспільно-політичного життя України. Проте на сучасному етапі, враховуючи збройний напад РФ і його наслідки для довкілля України, є певні проблеми в сфері охорони навколишнього середовища: не всі природоохоронні організації характеризуються достатньою ефективністю; відчувається гостра потреба в професійних фахівцях; важливою складовою в результативній роботі було і залишається недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення.

Слід зазначити, що ефективне вирішення проблем у сфері охорони навколишнього середовища можливе лише за умови усвідомлення кожним громадянином особистої відповідальності та власної ролі у збереженні довкілля. Екологічна політика держави не може обмежуватися виключно діяльністю профільного міністерства, оскільки передбачає консолідацію зусиль громадян та суспільства загалом у напрямі збереження природних ресурсів в інтересах майбутніх поколінь і сталого розвитку країни.

ВИСНОВКИ

1. Механізм міжнародного управління в галузі охорони довкілля в рамках ООН складається з численних органів, установ та організацій. ООН, відповідно до свого Статуту, виконує ключову роль як центр для узгодження дій держав у розв'язанні міжнародних економічних, соціальних, культурних та гуманітарних проблем, що включає й екологічні питання.

2. Міжнародні міжурядові організації є специфічними суб'єктами міжнародного екологічного права. Міжнародна екологічна правосуб'єктність цих організацій є похідною: вона невіддільно визначається міжнародними угодами, якими держави-засновники регулюють їхнє створення та функціонування. Отже, правосуб'єктність міжурядової організації є обмеженою, оскільки вона поширюється лише на конкретні питання, прямо зазначені в установчій угоді.

3. Різноманіття та велика кількість міжнародних організацій пояснюється тим, що екологічна проблематика за своєю природою інтегрована практично в усі сфери людської діяльності (як-от транспорт, сільське господарство, будівництво). Саме тому ці організації включають екологічні питання у свою сферу відповідальності. З іншого боку, відсутність єдиного міжнародного механізму управління в екологічній сфері породжує безліч проблем і дублювання деяких функцій управління.

4. Аналізуючи діяльність, функції та повноваження зазначених організацій, можна дійти до висновку, що більшість з них не має жодних механізмів для забезпечення імплементації своїх рішень.

5. Центральне місце в системі універсальних міжнародних міжурядових організацій займає Генеральна Асамблея ООН після пропозиції щодо багатьох проектів створення спеціальної міжнародної організації з обмеженою кількістю членів поза системою ООН, яка мала б контрольні та примусові функції. Цей орган виступає належним форумом для здійснення

узгоджених політичних дій щодо вирішення глобальних екологічних проблем, що знаходить відображення у прийнятих Резолюціях.

6. Комісія зі сталого розвитку (КСР), яка звітує перед ЕКОСОП, слугує відкритим форумом для обговорення проблем, зокрема охорони довкілля, як у межах системи ООН, так і поза нею, залучаючи міжурядові та неурядові організації. Робота КСР визнана успішною з погляду сприяння взаємодії та обміну ідеями. Однак, її діяльність оцінюється як менш ефективна у забезпеченні очікуваного комплексного підходу до питань довкілля та розвитку.

7. Ми погоджуємося з думкою, що поряд з нормами «м'якого права», стандарти, які приймають МАГАТЕ та ІКАО, можна вважати специфічними джерелами права, хоча за своєю суттю вони є «нормами безпеки, тобто односторонніми актами міжнародної організації адміністративно-регламентаційного характеру» [13] і можуть бути «одягнені» в правові форми і набувати юридично обов'язкового характеру (наприклад, у нормативно-правовому акті національного рівня або міжнародному договорі).

8. Провідну роль в регулюванні питань охорони навколишнього середовища від радіоактивного забруднення грає МАГАТЕ - міжнародна організація універсального характеру, яка входить до системи ООН. Попри схожість зі спеціалізованими установами ООН, МАГАТЕ має унікальне становище в системі ООН. Цей статус випливає зі спеціальних повноважень Агентства, зафіксованих у його Статуті, щодо контролю нерозповсюдження ядерної зброї, що обумовлює його особливі зв'язки з такими органами, як Рада Безпеки ООН.

9. Одним з основних органів ООН в сфері охорони навколишнього середовища є Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), яка була створена з ініціативи «Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року» і рішення Генеральної Асамблеї ООН 1973 року.

Аналіз багаторічної діяльності ЮНЕП дозволяє зробити висновок про організаційну еволюцію структури цього органу і формування основних

напрямків її діяльності: збирання, обробка і поширення екологічної інформації; формування завдань і стратегій щодо екологічних програм різних рівнів; ініціювання розробки і прийняття екологічних договорів і конвенцій; фінансування проєктів і програм з Фонду навколишнього середовища.

Незважаючи на те, що повноваження ЮНЕП були визначені Генеральною Асамблеєю ООН під час її заснування, треба визнати, що правовий статус цього органу характеризується юридичною несаможиттєвістю та обмеженою правосуб'єктністю. Відсутність у ЮНЕП права на самостійне укладання міжнародних договорів та застосування санкційних механізмів до суб'єктів міжнародного права демонструє необхідність посилення її позицій як центрального координуючого інституту ООН у сфері природоохоронного співробітництва. Існує пропозиція про трансформацію ЮНЕП у повноцінну міжнародну організацію, засновану на міжнародному договорі, з адекватним фінансовим та організаційним забезпеченням (секретаріат, ієрархічна система органів). Це наділило б її правом приймати для держав обов'язкові рішення прямої дії, за аналогією з повноваженнями Ради Безпеки ООН щодо підтримки міжнародного миру та безпеки (відповідно до гол. VI та VII Статуту).

Реформування ЮНЕП неминуче посилять її правовий статус та реальну здатність впливати на процеси збереження й захисту довкілля. Це є вкрай важливим в сучасних умовах, адже масштаб світових екологічних проблем уже перевищує можливості як самої Програми, так і спеціалізованих установ ООН, навіть тих, які добре зарекомендували себе.

На сьогодні можна констатувати неготовність держав створити не просто дієвий міжнародний, а наднаціональний механізм у сфері захисту довкілля. Тим часом потреба у цьому відчувається дедалі гостріше.

10. Регіональні організації здійснюють суттєвий внесок у підтримання сприятливого стану навколишнього середовища, функціонуючи як найбільш релевантний майданчик для конструктивного обговорення та вирішення гострих екологічних питань на місцевому рівні. Принциповим завданням

їхньої діяльності є забезпечення сталого балансу між заходами зі збереження довкілля та економічним розвитком.

В загальному вигляді завдання міжнародних організацій регіонального рівня можна сформулювати наступним чином:

1) домагатися ефективнішого виконання міжнародно-правових та інших міжнародних зобов'язань у сфері охорони навколишнього середовища на регіональному рівні;

2) забезпечувати співпрацю міжнародних економічних та фінансових установ задля досягнення сталого розвитку;

3) координувати політику та забезпечувати узгодженість програм різних органів та установ для їх взаємодії та попередження дублювання зусиль;

4) впроваджувати регіональні і міжнародні стратегії розвитку у національні політики щодо забезпечення екологічного балансу і сталого розвитку.

11. Громадськість є ключовою основою для міжнародних громадських організацій, оскільки саме активна участь громадян та їх об'єднань у вирішенні суспільних питань забезпечує легітимність, підтримку та ефективність таких організацій. Міжнародні громадські організації часто виникають як відповідь на глобальні виклики, що потребують колективних дій на різних рівнях, і їх діяльність ґрунтується на залученні широких верств населення та співпраці з місцевими громадськими ініціативами.

12. У доктрині міжнародного права відсутнє однозначне визначення міжнародної неурядової природоохоронної організації. Наразі в наукових колах існує пропозиція щодо ухвалення міжнародного акта — резолюції Генеральної Асамблеї ООН, — яка мала б містити уніфіковане визначення цього поняття для всіх інституцій системи ООН.

13. Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів, заснований у 1948 році, є наймасштабнішою та найавторитетнішою міжнародною неурядовою організацією у сфері охорони довкілля. Згідно зі статтею 1 свого Статуту, МСОП активно сприяє співпраці між урядами,

національними та міжнародними структурами, а також окремими фахівцями, які працюють над збереженням природи та природних ресурсів, координуючи відповідні заходи на національному та світовому рівнях.

У своїй діяльності МСОП не лише формує наукові концепції, а й розробляє проекти міжнародних правових актів. Як приклад, на запит Організації африканської єдності, МСОП підготував проект нового міжнародного договору про охорону фауни та флори Африки, який мав замінити Лондонську конвенцію 1933 року. Крім того, МСОП допомагав Міжурядовій морській консультативній організації в оновленні тексту Лондонської конвенції 1954 року щодо запобігання забрудненню моря нафтою.

Таким чином, МСОП, не маючи прав суб'єкта міжнародного права на створення норм міжнародного права, бере участь у підготовці проектів міжнародних нормативних документів, що свідчить про збільшення ролі міжнародної громадськості, яка виступає в особі міжнародної неурядової природоохоронної організації, у міжнародних відносинах та праві.

14. Отже, міжнародні неурядові природоохоронні організації активно впливають на нормотворчу діяльність у галузі міжнародного та національного екологічного права. Хоча формально-юридично їх рішення не є обов'язковими для держав, проте в певних випадках, особливо з урахуванням зростання масштабів і значення народної дипломатії, шляхом розробки проектів міжнародних конвенцій, угод та національних законів про охорону довкілля, ці організації забезпечують суттєвий вплив на держави та хід міжнародних екологічних відносин.

Міжнародні неурядові природоохоронні організації займають своє місце у світовому механізмі завдяки своїй недержавній сутності та місії – представляти інтереси громадськості. Вони виступають як каталізатор для досягнення домовленостей між державами, впливаючи на уряди завдяки своєму моральному авторитету, висловленню громадської думки та високій компетентності в екологічних питаннях.

Хоча рішення міжнародних неурядових організацій не мають жодної юридичної сили і є лише морально-політичними рекомендаціями для держав та міжурядових органів, їхня вага і вплив на міжнародні відносини у сфері охорони природи та регулювання використання природних ресурсів невпинно зростають.

Отже сучасні міжнародні відносини характеризуються зростанням кількості та впливу міжнародних неурядових організацій, які виступають як активні суб'єкти міжнародних відносин, представляючи суспільні інтереси поза межами держав. Вони взаємодіють з урядовими організаціями, часто маючи консультативний статус, і відіграють значну роль у формуванні тенденцій та характеру міжнародної співпраці.

15. Діяльність природоохоронних організацій спрямована на захист навколишнього середовища, їх робота стала ваговою складовою суспільно-політичного життя України. Проте на сучасному етапі, враховуючи збройний напад РФ і його наслідки для довкілля України, є певні проблеми в сфері охорони навколишнього середовища: не всі природозахисні організації характеризуються достатньою ефективністю; відчувається гостра потреба в професійних фахівцях; важливою складовою в результативній роботі було і залишається недостатнє фінансування та матеріально-технічне забезпечення.

Слід зазначити, що ефективне вирішення проблем у сфері охорони навколишнього середовища можливе лише за умови усвідомлення кожним громадянином особистої відповідальності та власної ролі у збереженні довкілля. Екологічна політика держави не може обмежуватися виключно діяльністю профільного міністерства, оскільки передбачає консолідацію зусиль громадян та суспільства загалом у напрямі збереження природних ресурсів в інтересах майбутніх поколінь і сталого розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Draft International Covenant on Environment and Development. URL: <https://iucn.org/resources/publication/draft-international-covenant-environment-and-development-implementing>.
2. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2398 (XXIII) від 3 грудня 1968 р. URL: [https://docs.un.org/ru/A/RES/2398\(XXIII\)](https://docs.un.org/ru/A/RES/2398(XXIII)).
3. International responsibility of States in regard to the environment. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/191560?v=pdf#files>.
4. Historical responsibility of States for the preservation of nature for present and future generations. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/27003?v=pdf>.
5. Protection of global climate for present and future generations of mankind: resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/54234?v=pdf>.
6. Draft articles on preventing transboundary harm from hazardous activities. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_7_2001.pdf.
7. Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_10_2006.pdf.
8. Draft articles on the law of the non-navigational uses of international watercourses and commentaries thereto and resolution on transboundary confined groundwater. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf.
9. Статут Міжнародної морської організації (ІМО). URL: <https://www.imo.org/en/about/conventions/pages/statusofconventions.aspx>.
10. Статут Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c17#Text.
11. Bartley D.M., Harvey H. and Pullin R.S. V. (eds.). Status of Aquatic Genetic Resources and Trends in their Management for Capture Fisheries and Aquaculture: a Basis for International Policy (FAO/CORFA/WFT, 2022).

12. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text.
13. Статут Міжнародного агентства по атомній енергії. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_164#top.
14. International Atomic Energy Agency. System for Reporting Unusual Events в Nuclear Power Plants. Safety Series N 93/IAEA. Vienna, 1990. URL: <https://www.iaea.org/publications/3672/systems-for-reporting-unusual-events-in-nuclear-power-plants>.
15. Regulations for the Safe Transport of Radioactive Material. URL: <https://www.iaea.org/search/google/Rules%20for%20the%20transportation%20of%20radioactive%20substances>.
16. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU46004>.
17. UN Charter (full text). URL: https://untso.unmissions.org/sites/default/files/united_nations_charter.pdf.
18. Agenda for the 21st century. URL: <https://www.un.org/en/chronicle/article/global-health-priority-agenda-21st-century>.
19. Основні (керівні) принципи сталого просторового розвитку європейського континенту 7 - 8 вересня 2000 р. URL: <https://rm.coe.int/168070018e>.
20. Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок діяльності, небезпечної для довкілля. Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment. URL: <https://rm.coe.int/168007c079>.
21. Конвенцію про захист довкілля у вигляді кримінального законодавства. Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law. URL: <https://rm.coe.int/168007f3f4>.
22. Єдиний європейський акт 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text.
23. Treaty on European Union (TEU) / Maastricht Treaty 1992. URL:

<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>.

24. Resolution on the Amsterdam Treaty (CONF 4007/97 - C4-0538/97) A4-0347/97. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/positionep/resolutions/191197_en.htm.

25. Договір про заснування Європейської спільноти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text.

26. Регламент Ради ЄС 1210/90 від 7 травня 1990 р. про заснування Європейського агентства з навколишнього середовища. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1990/1210/oj/eng>.

27. Директива Ради 90/313/ЄС від 7 червня 1990 року про свободу доступу до інформації про довкілля. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1990/313/oj/eng>.

28. Лісабонський договір. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29057.pdf>.

29. Richardson B.J. and Razzaque J. Public Participation in Environmental Decisionmaking // Environmental Law for Sustainability / Eds. Richardson B.J. and Wood S. Oxford: Hart Publishing, 2006.

30. Ryan D.E. Integrating Development and Public Participation into International Environmental Governance: a Latin American perspective on a World Environmental Organization. URL: <http://www.farn.org.ar/docs/art16.pdf>.

31. Plessis A. du. Public Participation, Good Environmental Governance and Fulfillment of Environmental Rights // P.E.R. 2022. Vol. 2. URL: <http://www.ajol.info/index.php/pelj/article/view/42232/9351>.

32. Holder J., Lee M. Environmental Protection, Law and Policy: Text and Materials. Oxford, 2017.

33. Декларація соціального прогресу: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2452 (XXIV) від 11 грудня 1969 р. URL: <http://www.un.org/ru/documents/ods.asp?m=A/RES/2542%28XXIV%29>.

34. Резолюція Генеральної Асамблеї 37/7 від 28 жовтня 1982 р. UN Doc

A/RES/37/51, 455. URL: <http://www.un.org/russian/Docs/journal/asp/ws1.asp?m=A/RES/37/7>.

35. Ріо-де-Жанейрська декларації з навколишнього середовища та розвитку. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/riodecl.shtml.

36. Протокол до Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158929_158929.

37. Конвенція про охорону та використання транскордонних річок та озер 1992 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92K05U>.

38. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_262#Text.

39. Конвенція про захист морського середовища району Балтійського моря 1992 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU92K06U>.

40. Конвенція про охорону біологічну різноманітність 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.

41. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.

42. Конвенція ООН по боротьбі з опустелюванням у тих країнах, які зазнають серйозної посухи та (або) опустелювання, особливо в Африці. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120#Text.

43. Конвенція ООН про право несудноплавних видів використання міжнародних водотоків. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97594>.

44. Конвенція про стійкі органічні забруднювачі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a07#Text.

45. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_800#Text.

46. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

47. Stosic B. Les Organizations no-gouvernementales et Les Nations Unies.

Geneva; Paris, 1964.

48. Енциклопедії міжнародного права. Том 3. Під ред. Шемшученко Ю.С., Денисова В.Н., Київ, 2019, с. 992.
49. Braillard Ph., Djalili M.R. Les relations internationales. Paris, 1988.
50. Zorgbibe Ch. Les Les relations internationales. Paris, 2021.
51. Резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН 228(X) від 27 лютого 1950 р. URL: file:///C:/Users/Home-PC/Downloads/E_1661-RU.pdf.
52. Європейська конвенція про визнання юридичними особами міжнародних неурядових організацій. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/158379__158379.
53. IUCN Tenth Annivers. 1948 – 1958. Brussels, 1958.
54. Technical Conference on the Protection of Nature. Lake Success. Август. 1949 р. // Oryx. Vol. 1 Issue 04. December 1951.
55. Офіційний сайт правозахисної організації «Екологія-Право-Людина». URL: <https://epl.org.ua/nasha-diyalnist/>.
56. Офіційний сайт громадської організації «SaveDnipro». URL: <https://www.savednipro.org/>.